

Додаток 2
до наказу НУФВСУ
_____ 2017 р. № _____

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ
вул. Фізкультури, 1, м. Київ-150, 03150, тел.: 220-40-92

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор
д. е. н., професор Є. В. Імас

_____ 2017 р.

№ державної реєстрації: _____
Індекс УДК _____

ПРОМІЖНИЙ (ПІДСУМКОВИЙ) ЗВІТ
про виконання науково-дослідної роботи за 2017 рік
за темою

«Інноваційні методи навчання мовам та професійному перекладу у вищому
спортивному навчальному закладі»

Підстава для виконання: План НДР НУФВСУ на 2016–2020 рр.

Термін виконання:
Початок: січень 2017 р.
Кінець: грудень 2017 р.
Тема: непатентна

Керівник теми: Кудря М.М.,
зав. кафедри, канд. пед. наук,
доцент

Проректор з наукової роботи:
Борисова О. В., д. фіз. вих, професор

_____ листопада 2017 р.

_____ листопада 2017 р.

Київ-2017

1. СПИСОК ВИКОНАВЦІ

Список виконавців НДР

№ п \п	ПІБ	Вчене звання, ступінь	Посада	Штатні / сумісники
1.	Кудря М.М.	к.п.н., доцент	завідувач кафедри	штат.
2.	Бабушко С.Р	д-р пед. н., доцент	доцент	штат.
	Бардіна Л.М.		ст. викладач	штат.
	Вятчаніна С.В.		ст. викладач	штат.
	Галицька М.М.	к.п.н.	доцент	штат.
	Грищук І.А.		викладач	штат.
	Доценко Л.З.		ст. викладач	штат.
	Кулаєва З.Л.		викладач	штат.
	Литвиненко С.Г.		ст. викладач	штат.
	Ліплянська О.В	к. психол. н.	ст. викладач	штат.
	Лук'янець Т.Г.	к. філол. н.	ст. викладач	штат.
	Мартіросова Т.В.		ст. викладач	штат.
	Марусяк В.В.		викладач	штат.
	Назаренко Н.Г.		ст. викладач	штат.
	Реқун Н.М.	к. п. н.	ст. викладач	штат
	Сокур І.О.	к. філол. н.	ст.викладач	штат.
	Хоружева Л.Є.		ст. викладач	штат.
	Шепелюк В.Л.		ст. викладач	штат.
	Шматюк А.І.		викладач	штат.
	Юнак В.Г.		ст. викладач	штат.
Всього	20	7		20

2. ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ПІДґРУНТЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ МОВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ	7
1.1. Сучасні методики викладання іноземних мов у вищій школі України.....	7
1.2. Виховання мультикультурності майбутніх фахівців туризму засобами іноземних мов.....	16
1.3. Рання професіоналізація курсів іноземної мови для спеціальних цілей.....	19
1.4. Розвиток комунікативних умінь студентів немовних ВНЗ: досвід англomовного діалогічного спілкування.....	22
1.5. Складові іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців.....	25
1.6. Діалогічність як комунікативна властивість наукових текстів.....	28
РОЗДІЛ 2. ІННОВАТИКА В НАВЧАННІ ТА ВИКЛАДАННІ МОВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ	32
2.1. Інноватика у формуванні іншомовної компетентності у немовних ВНЗ. З досвіду передових методик фахівців.....	32
2.2 Англійська лексика для опису стилів гри, способів та прийомів протистояння у футболі.....	37
2.3 Використання надбудови до програми Power Point на заняттях з англійської мови.....	41
2.4 Особливості вивчення іноземних мов студентами спортсменами.....	43
2.5 Комунікативний підхід – стратегія, що формує психологічну та мовленнєву готовність студента до іншомовного спілкування.....	48
2.6 Контроль самостійної роботи студентів як засіб оптимізації навчання у вищій школі.....	52
2.7 Використання прийомів ейдетики на заняттях з української мови за професійним спрямуванням (на прикладі спеціалізації «Туризм»).....	55

2.8 Удосконалення мовної компетенції як один із аспектів професійної підготовки студентів спортивного ВНЗ.....	61
РОЗДІЛ 3. ФАХОВА ПІДГОТОВКА ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	66
3.1. Педагогічні умови адаптації китайських студентів до навчання у спортивному ВНЗ.....	66
3.2. Технологія розвитку критичного мислення студентів-іноземців через читання і письмо	71
3.3. Принципи організації програмного матеріалу з української мови для навчання іноземних аспірантів	75
3.4 Принципи відбору професійного ревалентного матеріалу для посібника з української мови як іноземної.....	80
ВИСНОВОК.....	86
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....	89

Вступ

Мета дослідження:

- систематизація, впорядкування та уніфікація спортивної лексики, термінології та фразеології для інтенсифікації процесу впровадження її під час вивчення української ділової мови;
- аналіз інноваційних методів навчання іноземним мовам, розробка нових ефективних підходів для досягнення такого рівня знань, навичок і вмінь, який забезпечуватиме необхідну для фахівця комунікативну спроможність у сферах професійного, ситуативного та повсякденного спілкування;
- удосконалення форм роботи щодо набуття студентами-іноземцями максимальної комунікативної свободи під час спілкування у сфері обраного фаху, прослуховування лекційних матеріалів та побудови власного висловлювання.

Мета етапу дослідження:

- упорядкування поняттєвої схеми українських спортивних термінів з метою використання їх під час навчального процесу;
- апробація інноваційних методів навчання та новітніх методик навчання іноземним мовам;
- формування навичок вільного спілкування у студентів-іноземців з використанням професійної лексики на різних етапах навчання.

Об'єкт дослідження: спортивні терміни, новітні методики, інноваційні технології, структура навчальних завдань, самостійна робота студентів.

Предмет дослідження: раціональні методики, які дозволяють оптимізувати та інтенсифікувати процес навчання іноземним мовам у різних видах мовленнєвої діяльності: читання, переклад, письмо, аудіювання, анотування, реферування.

Методи досліджень: аналіз спеціальної літератури та наукових матеріалів, теоретичне узагальнення, методи стимулювання і мотивації, методи опитування, анкетування, тестування, педагогічного контролю, самоконтролю, методи математичної статистики, методи математичної обробки даних.

Результати дослідження: частково уніфікована спортивна термінологічна система з урахуванням взаємозв'язків фізичного виховання і спорту із суміжними дисциплінами та досягненнями науково-технічного прогресу; впроваджено до навчального процесу методики, що дають змогу збільшувати кількість інформації за одиницю навчального часу і успішно проводити її запам'ятовування, розвиваючи вміння та навички і тим самим вирішуючи головну задачу у вивченні мови – формування здатності до комунікації та соціальної адаптації в іншомовному середовищі; сформовані функціонально пов'язані лексичні мінімуми, що забезпечують удосконалення вмінь та навичок у реалізації мовної діяльності у таких функціональних різновидах мови, які пов'язані з професійною діяльністю студентів.

Ключові слова: вища школа, глобалізаційні процеси, іноземні студенти, спортивна лексика, іншомовне спілкування, майбутні фахівці туристичної сфери, інноваційні методи навчання.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ПІДГРУНТЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ МОВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ

1.1 Сучасні методики викладання іноземних мов у вищій школі України

Процеси інтеграції, укладання ділових угод, підписання двосторонніх контрактів із зарубіжними країнами, розширення професійних і культурних зв'язків України з країнами – членами Європейського Союзу, збільшення інформаційного потоку вимагають від сучасного випускника немовного вищого навчального закладу володіння іноземною мовою на рівні не нижче B2 (незалежний користувач). Означений мовний рівень відповідає сучасним європейським стандартам, тому перед освітньою системою загалом і перед вищими навчальними закладами зокрема стоїть невідкладне завдання пошуку та розроблення нових підходів із використанням інноваційних технологій, удосконалення викладання іноземних мов з метою підготовки конкурентоспроможного фахівця на ринку праці, здатного вільно спілкуватися іноземною мовою та гідно виконувати поставлені до нього професійні вимоги.

Потреби нашої держави у висококваліфікованих спеціалістах, здатних до встановлення ділових контактів та ділового співробітництва з іноземними партнерами, спеціалістах, що володіють іноземною мовою на фаховому рівні, знаходять відображення в робочих навчальних програмах ВНЗ країни.

Іноземна мова сьогодні є не просто частиною культури певної нації, але це і запорука успіху, майбутньої вдалої кар'єри студентів. Досягнення високого рівня володіння іноземною мовою неможливе без фундаментальної мовної підготовки у вищій школі. В більшості ВНЗ країни студенти опановують принаймні дві іноземні мови.

На сучасному етапі розвитку освіти модель навчання може існувати у поєднанні з використанням новітніх технологій навчання англійської мови, а саме

мультимедійних засобів навчання та мультимедійних технологій навчання. Тому нові освітні тенденції мають втілюватися під керівництвом компетентного викладача, який здатний поєднувати викладання мови, застосовуючи нові методи та форми навчання. Технічні засоби і технології продуктивно змінюють можливості викладача, роблять заняття більш насиченим.

Викладачеві важливо знати та володіти новітніми методами викладання іноземної мови, спеціальною навчальною технікою та прийомами, щоб оптимально підібрати той чи інший метод викладання відповідно до рівня знань, потреб, інтересів студентів. Адже методи навчання не є якимись простими «алгоритмізованими одиницями», їх раціональне та вмотивоване використання на заняттях з іноземної мови вимагає креативного підходу з боку викладача, адже «педагогіка є наукою і мистецтвом одночасно, тому і підхід до вибору методів навчання має ґрунтуватися на творчості педагога» [28, С. 159-160].

Методи навчання – це «упорядковані способи діяльності викладача й студента, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань». Метод навчання виступає «інструментом діяльності викладача для виконання керівної функції – навчіння» [28, С.150].

Реалізація методу навчання здійснюється через використання ряду прийомів навчання, різноманітних підходів та робочих технік. «Прийоми навчання – сукупність конкретних навчальних ситуацій, що сприяють досягненню проміжної (допоміжної) мети конкретного методу» [27, С.320].

На жаль, у викладацькій практиці викладачі іноземних мов часто застосовують перевірені часом стандартні навчальні методи. Іноді процес викладання мови, як це не прикро, продовжує залишатися «дещо осучасненим варіантом» граматико-перекладного методу. Вимоги ж до заняття з іноземної мови з часом змінюються, розробляються новітні методи навчання.

На сучасному етапі розвитку науки в Україні можна напевно сказати, що часи, коли достатнім доказом опанування мови було вміння перекладати з іноземної мови та навпаки адаптованих, неаутентичних текстів вже пройшли.

Сьогодні відбувається реформування навчального процесу у вузах України відповідно із загальноєвропейськими вимогами до якості освіти: інформатизація освітнього простору, інтеграційні процеси у сучасній вітчизняній освіті, налагодження українськими ВНЗ співпраці з європейським навчальними закладами у сфері навчальної та наукової діяльності, студентські міжнародні обміни, можливість здобуття другої вищої освіти та навчання за магістерськими програмами за кордоном.

В умовах реформування вищої школи мають змінюватися також і освітні технології викладання іноземних мов. Сама мовна освіта теж поступово модернізується через впровадження модульно-рейтингової системи навчання іноземних мов, міждисциплінарної інтеграції, демократизації та економізації освіти викликає до життя інноваційні складові викладання іноземних мов.

Все це ставить до викладання та викладача іноземної мови у вузах нові вимоги.

Метою навчання іноземної мови у вищій школі на сучасному етапі є оволодіння студентами комунікативними компетенціями, що дозволять реалізувати їхні знання, уміння, навички для розв'язання конкретних комунікативних завдань у реальних життєвих ситуаціях. Іноземна мова виступає як засіб комунікації, спілкування з представниками інших націй.

Отже в освіті продовжує розвиватися і надалі культурологічний або інтеркультурний підхід у навчанні в рамках концепції «діалогу культур», з метою формування полімовної грамотності студентів.

Отже, на нашу думку, у сучасному ВНЗ не має бути місця для таких процесів, як зазубрювання, бездумне завчання текстів на іноземній мові, що не мають практичної цінності для майбутньої життєдіяльності студентів. Студенти мають бути підготовлені на основі якісного сучасного аутентичного навчального матеріалу до свідомого використання іноземної мови в подальшому житті та роботі. Адже володіння іноземними мовами є зараз і продовжуватиме залишатися надалі однією з провідних вимог роботодавців.

В цьому плані саме на ВНЗ покладається відповідальність у якісному забезпеченні студентів комплексом мовних знань, вмінь, навичок. Це вимагає передусім від навчального закладу систематично створювати умови для підвищення кваліфікації своїх педагогічних працівників, забезпечити заклад належною матеріально-технічною базою.

Якісна мовна підготовка студентів неможлива без використання сучасних освітніх технологій. Сучасні технології в освіті – це професійно-орієнтоване навчання іноземної мови, проектна робота в навчанні, застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, робота з навчальними комп'ютерними програмами з іноземних мов (система мультимедіа), дистанційні технології у навчанні іноземних мов, створення презентацій в програмі PowerPoint, використання інтернет-ресурсів, навчання іноземної мови в комп'ютерному середовищі (форуми, блоги, електронна пошта), новітні тестові технології (створення банку діагностичних матеріалів з курсу навчального предмета «Іноземна мова» для проведення комп'ютерного тестування знань студентів).

На даному етапі розвитку методичної науки основними методами навчання іноземних мов є комунікативний та конструктивістський методи [69, С. 15-17].

Комунікативний метод

Навчальна ціль: оволодіння комунікативною компетенцією.

Навчальний зміст: тексти повинні показувати конфлікти, які спонукають студента до висловлення власної думки. Керування навчанням здійснюється не через граматику, а скеровується комунікативними інтенціями (намірами).

Студент опиняється у центрі навчання. Мовна площина: домінування мовного продукування над мовною правильністю, коректністю, помилки допускаються. Мова стає засобом комунікації.

Вправи: вправи комунікативного спрямування. Студенти навчаються «комунікації у процесі самої комунікації. Відповідно усі вправи та завдання повинні бути комунікативно виправданими дефіцитом інформації, вибором та реакцією» [56, С.303].

Переваги методу: студенти вдосконалюють навички усного мовлення, долається страх перед помилками.

Недоліки методу: не надається належна увага якості мови, комунікативна компетенція досить таки швидко досягає своїх меж.

Конструктивістський метод

Навчальна ціль: в основі методу перебуває власне активне навчання студентів. Завдання викладача не навчити, а сприяти навчальному процесу.

Заняття виступає орієнтованим на дію.

Навчальний зміст: близькість до дійсності студентів, студентів спонукають самостійно конструювати свої знання (наприклад, у рамках проектної діяльності).

Мовна площа: якомога ширша.

Вправи: продукування мови знаходиться у центрі навчання. Переваги методу: підготовка студентів до реального життя, реальних життєвих ситуацій.

Недоліки методу: на сучасному етапі ще не проявилися достатньо чітко.

Прикладом конструктивістського методу може слугувати проектне навчання.

В методиці розрізняють традиційні та альтернативні методи навчання.

Під поняттям альтернативні методи групується цілий ряд різноманітних підходів, прийомів, способів передачі мови. Існують такі альтернативні методи, як метод повної фізичної реакції (Total Physical Response), сугестивний метод, драматико-педагогічний метод, мовчазний метод, груповий метод.

До інноваційних навчальних методів можна віднести: навчання з комп'ютерною підтримкою (CALL), метод сценарію (storyline method), метод симуляцій, метод каруселі, метод навчання по станціям, метод групових пазлів, метод рольової гри, метод «кейз-стаді» (робота над проблемними ситуаціями, студенти розглядають проблему, аналізують ситуацію, представляють свої ідеї та варіанти розв'язання проблеми в ході дискусії).

Метод сценарію (storyline method)

Даний метод заснований на поєднанні запланованих навчальних змістів – наприклад: Магази́ни-Товари-Продаж – з інтересами та ідеями студентів. Отримуючи «імпульси» від викладача (так звані ключові питання), студенти роблять свій внесок у створення історії.

Цей метод обходиться без текстових підручників. Мова йде про креативне планування, підбір гіпотез, переживання, систематизацію та презентацію роботи. Спроектована історія містить також елементи з драми та рольової гри. Викладач задає лише рамки дії та представляє окремі епізоди. Студенти ставлять свої питання та знаходять самі на них відповіді.

Проектне навчання

Організація заняття як роботи над проектом.

Ознаки проектного методу:

- Орієнтованість на дію
- Робота в команді
- Самоорганізація студентів
- Ситуативна спрямованість, співвідносність з реальним життям
- Інтердисциплінарність (міжпредметні проекти)
- Цілісність – проект розглядається як ціле
- Орієнтованість на продукт, результат

Традиційно виділяють такі *основні фази проекту:*

1. Ініціювання – винайдення ідеї для проекту
2. Початок проекту
3. Проведення проекту
4. Презентація результатів проекту
5. Оцінка (рефлексія) проекту
6. Метод навчання по станціях

Навчальна техніка, при якій студенти виконують роботу над навчальним матеріалом, який упорядкований у вигляді станцій (студенти отримують робочі плани з обов'язковими та вибірковими завданнями). При навчанні по станціям у

студентів є можливість вибору стосовно розподілу часу, послідовності виконання завдань та соціальної форми, що використовується (індивідуальна робота, парна робота, групова робота).

Таким чином студенти при використанні даного методу навчаються планувати свій час, навчаються самооцінці, аналізу власного навчального успіху, плануванню та проведенню етапів роботи. Робота по станціям дозволяє здійснювати диференціацію по здібностям, інтересам студентів, по ступеню складності завдання.

Метод симуляцій

Особливо в навчанні іноземної мови студентів немовних спеціальностей вузів можна з успіхом застосовувати метод симуляцій (*англ. simulation означає імітувати для тренувальних потреб*). В кібернетиці даний термін використовується для моделювання та імітації реальності.

В навчанні мова йде про різноманітні симуляційні бізнес-ігри, які надають студентам можливість відпрацьовувати свої навички, застосовувати знання з метою вирішення тієї чи іншої задачі в так званому «безпечному середовищі», яке імітує реальні ситуації, наприклад, у бізнесі, у роботі в компанії.

Симуляція надає можливість студентам спробувати себе у певній ролі – керівника, президента компанії, дає можливість дослідити систему роботи певного підприємства. Перед учасниками гри ставлять певні завдання – досягти приросту прибутку фірми, заключити договір, вигідно продати акції компанії тощо.

Симуляції характеризуються високим ступенем зацікавленості учасників, що цілком поринають гру, втілюються в свою роль, вболівають за результат роботи, оскільки від командного духу, швидкості прийняття рішень залежить загальний результат гри.

Завдяки симуляції формується навичка стратегічного планування у студентів, розвивається вміння працювати в команді, проводити перемовини, переконувати ділового партнера. Симуляції впорядковують знання студентів,

готують їх до необхідності прийняття у майбутній діяльності швидких та вмотивованих бізнес-рішень.

Існують комп'ютерні симуляції, де учасники працюють з комп'ютерною програмою, керують уявною компанією та настільні стимуляції, де учасники, компанії, підприємства «існують» у вигляді фішок, карт.

Метод рольової гри

Рольова гра є активним методом навчання, засобом розвитку комунікативних здібностей студента. Рольова гра пов'язана з інтересами студентів, є засобом емоційної зацікавленості, мотивації навчальної діяльності. Рольова гра виступає активним способом навчання практичного володіння іноземною мовою. Рольова гра допомагає подолати мовні бар'єри студентів, значно підвищує обсяг їх мовленнєвої практики. Це навчання в дії.

Існує велика кількість форм, типів рольової гри на заняття з іноземної мови. Так, наприклад, можна використовувати рольову гру «На співбесіді», де студенти беруть на себе роль роботодавця та працівника.

Висновок.

Використовуючи сучасні методики та методи, новітні освітні технології викладання іноземних мов у вищій школі, можна, інтегруючи їх у навчальний процес, більш ефективно вирішувати цілий ряд як дидактичних, так і соціокультурних задач на занятті: формувати навички читання; удосконалювати вміння аудіювання на основі автентичних текстів; удосконалювати вміння монологічного і діалогічного висловлення на основі проблемного обговорення представлених матеріалів; удосконалювати навички письмової мови, індивідуально або письмово складаючи відповіді партнерам, беручи участь у підготовці рефератів, творів, есе й інших епістолярних видів творчості; поповнювати свій словниковий запас, як активний, так і пасивний, лексикою сучасної іноземної мови; знайомитися з країнознавчими поняттями, що включають у себе мовний етикет, особливості мовної поведінки різних народів в умовах спілкування, особливості культури, традицій країни досліджуваної мови; формувати стійку мотивацію іншомовної діяльності студентів.

Для викладача сьогодні важливо постійно вдосконалювати власні знання про методи навчання іноземних мов, впроваджувати у власну викладацьку практику новітні освітні концепції.

1.2 Виховання мультикультурності майбутніх фахівців туризму засобами іноземних мов

Комунікаційно-інтеграційні процеси у сучасному світі поставили нові виклики перед вітчизняними вищими навчальними закладами у підготовці майбутніх фахівців, зокрема для сфери туризму. Серед них – формування мультикультурної компетентності. Питання мультикультурного навчання набули надзвичайної актуальності у зв'язку з входженням України до європейського простору. Одним із ефективних засобів формування мультикультурності є англійська мова, мова міжнародного спілкування, без знання якої нині важко уявити собі сучасного фахівця. Відтак, у процесі вивчення англійської мови за професійними спрямуванням можуть бути вирішені дві вагомні проблеми – формування мультикультурної та іншомовної компетентностей.

Саме явище, а відтак, і термін, що його позначає, є відносно новими у вітчизняному науково-педагогічному тезаурусі. У літературі з цієї проблематики зустрічаються споріднені за змістом терміни – «мультикультурність», «полікультурність», «інтеркультурність» та «крос-культурність». Аналіз їх тлумачень показав, що під ними розуміють «вивчення культури різних народів з метою розуміння сутності культури, як суспільного явища в цілому і формування певних якостей особистості (повага до людей різної національності, толерантність)» [26, С. 110].

Специфіка підготовки фахівців туризму обумовлює і сутність навчання мультикультурності, а саме: навчання загальній міжкультурній обізнаності; специфіці окремої країни чи культури, а також комунікаційній взаємодії між культурами світу. Підготовка фахівців туризму до спілкування з представниками різних культур, рас, націй не може відбуватися без іншомовної підготовки, вони - взаємопов'язані. Їх спільним результатом є подолання мовного бар'єру, запобігання культурним та національним суперечностям, обізнаність із культурою інших країн, виховання поваги до традицій інших народів.

На заняттях з іноземних мов традиційними, однак не менш важливими засобами формування мультикультурної компетентності, є читання автентичних матеріалів широкої тематики. Цей підхід дозволяє:

- інтегрувати різні соціокультурні теми та демонструє універсальний досвід культури людства у різних народів;
- активізувати свою участь у суспільному житті та формувати активну життєву позицію;
- вийти за межі підручника та наблизити навчальний процес до сучасних реалій життя;
- урізноманітнити навчальну програму додатковими текстами про особливості культурного світу інших народів та провести порівняльний аналіз їх традицій та звичаїв, що сприяє розвитку навичок критичного мислення студентів;
- у процесі роботи над проектом з туристичних атракцій чи інших туристичних-культурних особливостей обраної країни розвивати творчі здібності студентів. [57]

Ефективним засобом формування мультикультурності на заняттях з іноземних мов може також стати «Календар подій» (Event Calendar, Current Events), який варто проводити на початку заняття у якості розминки. Студенти по черзі готують коротке повідомлення про події у світі, які їх вразили, та розповідають про них у класі. Використання цього засобу потребує певної попередньої методичної підготовки студентів з подання матеріалу слухачам. Переваги використання такого усного календаря подій є:

- ознайомлення студентів з подіями у всьому світі у різних сферах життя, що розвиває їх ерудицію та мультикультурність;
- можливість виступити перед слухачами-однолітками в якості доповідача;
- розширення політичного, економічного, культурного вокабуляру студентів;
- практика іншомовного мовлення;
- можливість обговорити подію, провести порівняння, висловити своє ставлення тощо.

Цікавим та веселим засобом виховання мультикультурності є ігри, психолого-педагогічну, виховну та розвиваючу ролі яких не можна не оцінити. Для фахівців сфери туризму, зокрема аніматорів, екскурсоводів, гідів, супроводжуючих групу, важливе вміння поєднувати дві дії, що ніби взаємовиключають одна одну: як підтримати увагу туристів та водночас розважити їх. У ході заняття, коли викладач відчуває, що увага студентів слабшає, вони втомилися, доцільно провести кількахвилинну фізкультурну розминку. В якості розминки проводиться одна із рухових ігор, заздалегідь підготовлених студентами в якості їх самостійної роботи. Мультикультурність цієї гри полягає в тому, що студенти мали завдання ознайомитися із іграми різних країн, обрати для презентації ту, що їм найбільше до вподоби, підгодувати англійською мовою коротке повідомлення про історію її виникнення та правила цієї гри. Поєднання трьох аспектів: мультикультурного (ознайомлення із іграми різних народів), іншомовного (опис правил англійською мовою) та рухового (розминка) дає цінний навчальний результат, подобається студентам, не займає багато часу, не потребує від викладача напруженої підготовки.

Описані засоби виховання мультикультурності на заняттях з англійської мови є прикладами з власного досвіду автора і не вичерпують всієї повноти методичних прийомів, якими користуються викладачі іноземних мов. Вивчення іноземної мови за професійними спрямуванням може і повинно бути цікавим, веселим, пізнавальним, розвивальним.

1.3 Рання професіоналізація курсів іноземної мови для спеціальних цілей

Студенти різнопрофільних ВНЗ, які розпочинають вивчення предметів за фахом, встають на шлях професійної підготовки. Накопичення знань за профілем навчання започатковує процес формування професійної компетенції студентів. Вивчення ними спецкурсів іноземної мови для спеціальних цілей, тобто мови за професійним спрямуванням, відповідно передбачає формування *професійної іншомовної компетенції* у широкому розумінні. Вона складається з низки інших компетенцій, які залежать зокрема від конкретизованих цілей навчання, профілю навчання та етапу професійно спрямованого навчання. [4]

Говорячи про етапи вивчення іноземної мови за фахом, найбільш дискусійним серед науковців залишається перехідний або початковий етап, отже, актуалізується проблема так званої *ранньої професіоналізації* спецкурсів іноземної мови.

На відміну від досвідчених фахівців, студенти різнопрофільних ВНЗ як початківці або недосвідчені майбутні фахівці зазвичай виявляють більшу відкритість до профільного навчання, але їм може бракувати впевненості при вирішенні професійно спрямованих завдань. Отже, вищезгаданий контингент студентів потребує значної інформаційної підтримки для успішного оволодіння професійно спрямованим змістом, тобто в процесі профільного навчання студентів провідну роль відіграє так звана *інформативна компетенція*. Як складова комунікативної компетенції вона передбачає володіння змістовим матеріалом спілкування й передбачає формування інформаційних фреймів, схеми знань і структури поведінки, мовної картину світу в її іншомовній формі, фонових знань для розуміння конкретної ситуації спілкування, загального кругозору. У процесі переходу до профільного навчання іноземної мови студентів, тобто контингенту недосвідчених фахівців, на перший план виходить завдання формування вмінь *рецептивних видів* мовленнєвої діяльності (МД) – читання та аудіювання, при якому домінуючим є розвиток *лексичних навичок* цих видів МД. [20]

Таким чином, однею з особливостей ранньої професіоналізації курсів іноземної мови для спеціальних цілей є формування інформативної компетенції майбутніх фахівців з метою накопичення ними фонових знань з певної спеціальності. Іноземна мова в такому контексті виступає ефективним інструментом для вирішення завдання професіоналізації змісту навчання вже на початковому етапі професійної підготовки фахівців.

Обов'язковою умовою формування комунікативної компетенції в рецептивних видах МД є розширенні обсягу тезаурусу реципієнтів. При відборі текстів для читання та аудіотекстів слід ураховувати той факт, що діяльність читання й аудіювання матиме сенс лише у випадку перетинання авторського тезаурусу та тезаурусу реципієнта та у випадку підпорядкування тезаурусу реципієнта. Таким чином, тексти не повинні представляти собою виключно нові знання, інакше в тексті не буде елементів, що входять до тезаурусу реципієнта, й він виявиться психологічно неготовим до сприйняття такого (аудіо)тексту. Потрібно уникати й повного збігу обох тезаурусів, інакше інформація матиме для реципієнта нульову цінність. Лише у випадку часткового збігу тезаурусів з'являється спільне ядро, яке забезпечує можливість взаєморозуміння між трансмісором та реципієнтом, а текст задає нову ситуацію. Авторський текст повинен мати для читача/слухача інформативний характер, нести нові, не відомі йому факти, які він хотів би привласнити, зважаючи на їхню високу цінність і значущість для професійної сфери діяльності. У процесі навчання іноземної мови для спеціальних цілей формується тезаурус студентів шляхом накопичення в них *фонових знань зі спеціальності*, створюючи умови для адекватного розуміння складніших текстів з наукової літератури під час подальшого навчання у ВНЗ. [22]

Основу мовленнєвого матеріалу спеціалізованого курсу іноземної мови на початковому етапі мають складати *тексти-описи*, оскільки саме їх визначено текстами першого рівня складності. Серед жанрових різновидів текстового матеріалу увага акцентується на жанрі *науково-популярних текстів* як такому, що ґрунтується переважно на нехудожньому письмовому типі мови, особистісна

основа якого є мінімальна.

Ми також згодні з дослідниками, які вважають, що для початкового введення в спеціальність доречно покласти в основу *автентичні навчальні тексти*, тобто автентичні тексти, які зазнали методичної обробки, наприклад, були частково модифіковані за рахунок скорочення їхнього обсягу, спрощення граматичних структур, заміни окремих лексичних одиниць або переконструювання тексту без порушення загальної спрямованості змісту текстового матеріалу. Автентичні тексти із зарубіжних видань, які не дають систематичних знань за спеціальністю та містять новий і важкий мовний матеріал, на цьому етапі доречно використовувати як додаткові.

В основу відбору лексичного матеріалу відповідно слід покласти лексику з науково-популярних текстів, яка умовно поділяється на загальнонавчальну, загальнонаукову й термінологічну. В контексті ранньої професіоналізації увага акцентується на загальнонауковому пласті лексики, до якого внаслідок об'єктивних процесів термінологізації та детермінологізації лексики також можуть бути включені детермінологізовані загальнолітературні лексичні одиниці й термінологічні значення загальнонавчальних слів. [35]

Таким чином, за умови правильної методичної організації рання професіоналізація курсів іноземної мови для спеціальних цілей виступає важливим чинником при формуванні як іншомовної комунікативної, так і загальної професійної компетенції майбутніх фахівців.

1.4 Розвиток комунікативних умінь студентів немовних ВНЗ: досвід англomовного діалогічного спілкування

Попри існування поняття діалогу ще в давньогрецькі часи, саме в ХХ столітті після виявлення М. М. Бахтіним діалогічної сутності будь-якого письмового чи усного тексту [15, С. 145], у лінгвістичних студіях діалог почали розглядати як складне й багатоаспектне мовне явище. Однак, зацікавленість поняттям діалогу у нашій розвідці зумовлена практичною необхідністю створення навчально-методичних матеріалів для студентів немовних ВНЗ, які вивчають англійську мову. Відтак, розглядаємо діалог в методологічному ключі як засіб моделювання реального процесу комунікації на практичних заняттях, зважаючи на його особливу практичну цінність та з посиланням на досвід провідних вітчизняних методистів І. О. Зимною, С. С. Коломієць, В. П. Скалкіна, О. Б. Тарнопольського.

У ситуативно зумовленому навчанні діалог є основним засобом формування комунікативної компетенції студентів, де діалогічне мовлення розглядається з позицій взаємодії комунікантів [64, С. 220]. Актуальними тут є питання щодо комунікативних намірів, тобто мети учасників взаємодії, їхнього взаємозв'язку і взаємозумовленості, готовності чи неготовності комунікантів до сприйняття, усвідомлення та передачі інформації, ступеня їхньої активності у розвитку діалогу.

Відповідно до комунікативної мети адресата розрізняємо такі види діалогічної взаємодії, як діалог-розпитування, асоціативна бесіда та діалог-дискусія.

Найпростішим за структурою є *діалог-розпитування* [59, С. 120], тобто така форма мовленнєвої взаємодії, коли адресат і адресант мають чітко розподілені комунікативні ролі: той, хто розпитує, і той, хто відповідає. Можливим є ухилення від відповіді, використання зустрічного питання та застосування інших комунікативних стратегій і тактик, однак вони приводять до перетворення діалогу в інших тип комунікації. Професійно спрямований діалог-розпитування на

запропоновану тему характеризується наявністю тематичної єдності. Репліки комунікантів можуть варіюватися від лаконічних до розгорнутих. Під час такого діалогу формуються вміння студентів ставити запитання, уміння перепитувати, уточнювати інформацію у співрозмовника та висловлювати сумнів щодо почутого.

Асоціативна бесіда у формі діалогу слугує для обміну думками, почуттями між співрозмовниками, коли вони підтримують розмову на ґрунті асоціативно пов'язаних тем [77, С. 56]. За такого спілкування комуніканти прагнуть уникати апелювання до нерелевантних даних, обмежуючись лише установленою темою бесіди. Комунікативна рівність адресата й адресанта, а також загальна мета – підтримання бесіди протягом певного часу – впливають на лінгвальні особливості реплік. Зокрема, діалог-бесіда характеризується розгорнутими висловленнями мовців, які інколи можуть набувати ознак короткого монологу (наприклад, монологу-опису, монологу-міркування, монологу-розповіді). У процесі такого спілкування відбувається двобічний обмін інформацією, тобто схема «запитання-відповідь», притаманна діалогу-розпитуванню, замінюється на репліки-оцінки, репліки зміни теми. Під час бесіди формуються вміння розпочинати діалог, вживаючи відповідну ініціативну репліку, уміння швидко реагувати на репліку співрозмовника, виявляти ініціативу, мотивуючи адресанта продовжити бесіду. Найкращим для розвитку ведення бесіди вважають роботу в парах або мікрогрупах.

Уміння вести *діалог-дискусію* з фаху [59, С. 126] дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, створити умови для творчої роботи студентів, результатом якої є спонтанне, непередбачене усне висловлення кожного комуніканта. Студенти формують вміння аргументовано довести свій погляд, використовуючи емоційно-модальні висловлення, формулювати висновки, ввічливо не погодитися з думкою опонента й запропонувати своє бачення ситуації. У такому разі можна запропонувати рольову гру, де кожен із комунікантів виконує різні функції, розвиваючи вміння активного, креативного мислення. Специфіка цього виду діалогу полягає у швидкій зміні реплік індивідів, досить швидкому обміні

інформацією, що зумовлюють стислість висловлених реплік. Ситуативність діалогу припускає можливість неповного висловлення. Однак, діалогічному мовленню тут властиве активне використання позамовних компонентів (міміки, жестів, пауз, інтонаційних засобів).

Таким чином, діалог є ефективним засобом розвитку комунікативних умінь студентів спонтанно реагувати та вміти підтримати бесіду не лише на побутові й навчальні, але й на професійні теми.

1.5 Складові іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців

Об'єктом дослідження є формування у майбутніх фахівців, зокрема фахівців сфери туризму іншомовної комунікативної компетенції як необхідної професійної якості, метою - з'ясування сутності понять: "компетентність", "компетенція", "іншомовна комунікативна компетенція" та її складові.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що в науковій літературі існують різні тлумачення понять "компетентність" та "компетенція", іноді вони ототожнюються.

Отже, аналіз понять "компетентність" та "компетенція" дозволяють виділити їхні основні змістові характеристики та відмінності.

Поняття "**компетентність**" розглядається як:

- здібність особистості, яка володіє фундаментальними знаннями в певній галузі;
- здібність особистості, яка володіє компетенцією в близькій для неї соціально-значущій сфері діяльності;
- знання, уміння та навички, які дозволяють особистості ефективно функціонувати в певній діяльності.

Поняття "**компетенція**" розглядається як:

- сукупність, коло повноважень будь-якої установи або особистості;
- галузь, коло питань, у яких будь-хто добре обізнаний;
- коло питань, в яких особистість володіє знаннями, які необхідні для здійснення її діяльності.

Незаперечним є факт, що найбільш важливою професійно-значущою якістю компетентного фахівця сфери туризму є комунікативність, адже він працює у сфері "людина-людина", яка передбачає здатність успішно функціонувати у системі міжособистісних стосунків.

У своєму дослідженні під "*комунікативною компетентністю*"

майбутнього фахівця сфери туризму", відповідно до визначення В.П. Черевко, будемо розуміти інтегральну якість особистості, яка синтезує в собі загальну культуру спілкування та її специфічні прояви в професійній діяльності [72].

Комунікативна компетентність є важливою якістю майбутнього фахівця взагалі, зокрема й фахівця сфери туризму, а тому вважаємо за необхідне визначити її складові компетенції. Особливе значення для нашого дослідження має іншомовна комунікативна компетенція майбутніх фахівців сфери туризму, оскільки для них вона є фаховою і важливою. На основі теоретичного аналізу і власних досліджень поняття *"іншомовна комунікативна компетенція майбутнього фахівця сфери туризму"* ми розглядаємо, з одного боку, як здатність здійснювати іншомовне спілкування, тобто передавати і обмінюватися думками в різноманітних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками спілкування, правильно використовуючи систему мовних і мовленнєвих норм, вибираючи комунікативну поведінку, адекватну автентичній ситуації спілкування, а з іншого – як готовність студентів до іншомовного спілкування. Звідси виходить, що іншомовна комунікативна компетенція не є особистісною характеристикою; її сформованість визначається у процесі спілкування. Аналіз різних моделей іншомовної комунікативної компетенції фахівців, дозволив виділити наступні складові іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців сфери туризму: мовну, мовленнєву, соціокультурну та інтеркультурну. Розглянемо їх:

а) *мовна складова* (удосконалення знань з лексики, граматики, семантики, фонології). Мовна компетенція формується настільки, наскільки це є необхідним для усної та письмової комунікації в рамках академічного та професійного середовища, що відповідає рівню володіння мовою (РВМ) студентів немовних вищих навчальних закладів сфери туризму – В2.

б) *мовленнєва складова* (удосконалення умінь та навичок говоріння, аудіювання, письма, читання) – це вміння використовувати мовний матеріал для досягнення комунікативних, інформативних та інших цілей. Мовленнєва компетенція, на наш погляд, передбачає володіння мовцем багатством мовних

засобів, нормами мовлення, стильовим і жанровим розмаїттям, формами мовлення (усною та письмовою). Мовленнєва компетенція забезпечує мовця можливістю безпомилково застосовувати мовний матеріал, добирати, відповідно до теми і мети висловлювання, стиль і жанр, лінгвістичні засоби і т. ін.

в) *соціокультурна складова* є тією складовою частиною іншомовної комунікативної компетенції, без якої іншомовне спілкування буде неефективним або взагалі не відбудеться. З огляду на це можна визначити, що майбутні фахівці сфери туризму мають засвоїти країнознавчі та лінгвокраїнознавчі знання, засвоїти "національно-культурну семантику" іноземної мови [72,С.4]. Отже, соціокультурна компетенція охоплює два види підкомпетенції: країнознавчу (знання історії, географії, економіки, державного устрою культури країни, мова якої вивчається) та лінгвокраїнознавчу (знання особливостей мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в конкретних ситуаціях спілкування).

г) *інтеркультурна складова* – це комплекс умінь, які дозволяють орієнтуватися і відповідно поводити себе в ситуаціях, у яких беруть участь представники різних культур (діалог-культур).

Таким чином, означені у цьому дослідженні положення, на нашу думку, є визначальними для ефективно організації навчального процесу з іноземних мов для студентів, майбутніх фахівців сфери туризму.

1.6 Діалогічність як комунікативна властивість наукових текстів

Для современного языкознания характерен неизменный интерес к диалогу. Ведь диалог, – по словам В.Г. Гака, – «отражает все основные функции языка, это – язык в его реальном функционировании» [31, С. 75].

Основы теории диалога в отечественной лингвистике были заложены Л.В. Щербой, который утверждал, что «подлинное свое бытие язык обнаруживает лишь в диалоге» [73, С. 4]. Точку зрения Л.В. Щербы разделяли Л.П. Якубинский, М.М. Бахтин, В.В. Виноградов, Е.Д. Поливанов, В.Н. Волошинова и многие другие лингвисты, говорившие о первичности, естественности диалога и вторичности, искусственности монолога.

Серьезный и решающий вклад в изучение природы диалога внес М.М. Бахтин. Для теории диалогичности М.М. Бахтина важным есть постижение того, что любые осмысленные речевые действия охвачены диалогическими отношениями, которые являются смысловыми отношениями между высказываниями в речевом общении, а диалогичность – это «особая форма взаимодействия между равноправными и равнозначными сознаниями» [15]. Ученый ввел диалогичность в методологию гуманитарных наук и отмечал, что объектом исследования в гуманитарном познании является человек, а субъектом исследования – текст. Исследователь акцентировал внимание на том, что «любой объект познания (в том числе человек) может быть воспринят и познан как вещь. Но субъект как таковой не может восприниматься и изучаться как вещь, ибо как субъект он не может, оставаясь субъектом, стать безгласным, следовательно, познание его может быть только диалогическим» [15, С.423]. Только субъективная сторона познания обуславливает его диалогическую природу. Именно диалогичность заключена в самой природе познания и явно выступает в текстовой деятельности ученого, в процессе его научного творчества.

Вопрос о диалогичности письменного научного текста рассматривается в работах В.С. Библера, М.С. Глазмана, Л.Р. Дускаевой, Ю.П. Зотова,

М.Н. Кожинной, Н.А. Красавцевой, Ю.М. Лотмана, Е.В. Пономарева, Л.В. Славгородской и многих других.

Выражение диалогичности в письменном научном тексте чрезвычайно многообразно по своим разновидностям (языковые средства и формы). Диалогичность обнаруживается в тексте через сочетание повторяющихся в определенных контекстных условиях разноуровневых языковых средств. Ю.П. Зотов, на базе английских научных текстов, все средства и способы создания диалогического эффекта в научной коммуникации разделил на три большие группы: 1) стилистические средства: метафора, сравнение, эпитеты, ирония, оксюморон, нарастание, антитеза, структурный параллелизм, стилистическая инверсия; 2) конструктивные приемы: эквивалентные замены, прием аналогии, эмфатические конструкции, вставные и вводные конструкции, конструкции с эмоциональной оценкой, эллиптические конструкции, отрицательные альтернативные конструкции, сослагательное наклонение, апеллятивы; 3) риторические приемы: эффект снятия напряжения, риторический вопрос, вопросно-ответный комплекс, лирические отступления, цитирование с ироническим оттенком, косвенный вопрос к адресату и т. п. [41, С. 5–14].

На основе глубокого анализа и изучения различных гуманитарных и естественнонаучных текстов Л.Р. Дускаева выделяет синтаксические, морфологические, лексические языковые средства-маркеры выражения диалогичности [37, С. 166–186]. Исследовательница отмечает максимальную частоту употребления синтаксических средств выражения диалогичности: средства передачи чужой речи: прямая речь (цитация), косвенная речь, ссылки, сноски; вводные слова и словосочетания, указывающие на источник информации и выражающих модальность согласия и несогласия; конструкции связи побудительного характера; вопросно-ответные комплексы; сложноподчиненные предложения с придаточным условия; риторические предложения; отрицательные конструкции; восклицательные предложения; вставные конструкции, указывающие на порядок изложения, пояснительные и разъяснительные высказывания.

Н.А. Красавцева, анализируя языковые средства выражения диалогичности на материале естественнонаучных и гуманитарных научных текстов английского языка, также отмечает наибольшую частоту употребления синтаксических средств выражения диалогичности [48]. Наименее частотными, по наблюдениям Н.А. Красавцевой, являются лексико-грамматические средства.

Обширный и глубокий анализ форм выражения диалогичности в письменном научном тексте был осуществлен профессором М.Н. Кожиной [45, С. 68]. Исследовательница выделяет следующие формы диалогичности в письменной научной речи: 1) «разговор» с другим упоминаемым лицом/-цами, идейными (теоретическими) противниками и единомышленниками, схематично эту форму обозначают: Я – ОН, ОНИ; 2) сопоставление (или столкновение) двух и более различных точек зрения по какому-либо вопросу: ОН1 – ОН2; поскольку эти точки зрения обычно, анализируясь, оцениваются автором, то эту форму можно представить и так: ОН1 – ОН2 – Я; 3) разговор с читателем, обращение к нему с целью привлечь его внимание к содержанию речи, точнее – к сомышлению, совместному рассуждению, тем самым, это форма: Я – ВЫ, МЫ С ВАМИ; 4) разговор со своим вторым Я, не двойником, а объективированным Я: Я1 – Я2. Представленные формы являются основными и могут варьироваться в зависимости от излагаемого материала.

Таким образом, анализ научной литературы показал, что языковые средства и формы реализации диалогичности в письменных научных текстах не зависят от характера текста и всегда остаются неизменными. М.Н. Кожина и Л.Р. Дускаева, сопоставляя гуманитарные и естественнонаучные тексты, отмечают, что различия касаются только частоты использования тех или иных лингвистических средств и их функций и не имеет принципиальных различий [38, С. 147]. Что позволяет говорить о диалогичности как функциональном семантико-стилистическом свойстве научного текста в целом. Важно отметить, что все языковые средства и формы выражения диалогичности в научном тексте являются важными и необходимыми, поскольку обеспечивают двусторонность коммуникативно-

познавательной деятельности и помогают читателю адекватно интерпретировать текст.

РОЗДІЛ 2. ІННОВАТИКА В НАВЧАННІ ТА ВИКЛАДАННІ МОВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ

2.1 Інноватика у формуванні іншомовної компетентності у немовних ВНЗ. З досвіду передових методик фахівців

Знання іноземного мови стає одним з важливих вимог, пред'являються до фахівців в умовах ринку праці. Сьогодні суттєво змінюються вимоги до рівня володіння фахівцями всіх рівнів іноземною мовою, першочільне значення набувають практичні навички, передбачаючі знання іноземного мови ділового спілкування в усній і письмовій мові, вміння використовувати його в своїй професійній діяльності.

Навчання іноземній мові стає одним з провідних компонентів системи професійного освіти.

Налицо протиріччя між соціальним замовленням суспільства до фахівця, володіючого практичними навичками використання іноземного мови в своїй професійній діяльності і існуючою теорією і практикою навчання іноземній мові в професійних навчальних закладах.

Вопроси теорії і методики навчання іноземній мові в професійних навчальних закладах розглядалися в дослідженнях Миролубова А.А., Парахиной А.В., Тылкиной С.А., Берман И.М., Кузнецовой Р.А., Фоломкиной С.К) і др. Цілі навчання іноземній мові відображені в роботах Трубникова Н.Н., Батуриной Г.И., Цетлина В.С., Цветковой З.М., Москальской О.Н. і др.

Так в роботі к.п.н Салтыковой Т.М. «Професійно спрямоване навчання іноземній мові студентів економічних спеціальностей» були визначені наукові передумови і практичні основи проектування педагогічної системи професійно спрямованого навчання іноземній мові студентів; сформульовані концептуальні положення, на

основе которых была спроектирована теоретическая модель педагогической системы профессионально направленного обучения иностранному языку в вузе: системный подход к разработке модели педагогической системы профессионально направленного обучения иностранному языку, предполагающий преобразование всех компонентов педагогической системы в соответствии с системообразующим фактором — принципом профессиональной направленности в обучении иностранного языка, обеспечивающий высококачественное усвоение этой дисциплины и ее эффективное использование в предстоящей профессиональной деятельности при взаимодействии принципа профессиональной направленности с другими специфическими принципами; программно-целевой подходом, обеспечивающим направленность цели, содержания методов, средств обучения иностранному языку, деятельности преподавателей и студентов для подготовки к предстоящей профессиональной деятельности; использование и реализации идеи педагогического проектирования и моделирования; ориентация системы на непрерывное и целостное становление и развитие личности будущего специалиста, как активного субъекта изучения и практического использования иностранного языка. [55]

Обучения иностранному языку студентов определяется видами деятельности и качествами специалиста, заданными обществом и ориентированными на саморазвитие личности. Основой для разработки такого содержания является модель специалиста, имеющего навыки иноязычного профессионального общения. [57]

Для определения содержания профессионально направленного обучения иностранному языку студентов вуза необходимо учитывать все факторы естественной речевой коммуникации: сферы общения специалистов, коммуникативные ситуации, и т.д.

Была разработана система профессионально направленного обучения иностранному языку студентов, которая оказалась эффективной благодаря тому,

что ее проектирование велось на основе определенных научных предпосылок и теоретических положений.

В качестве научных основ проектирования системы профессионально направленного обучения иностранному языку студентов: методология системного подхода, проявление закона диалектики о всеобщих связях и зависимостях, сочетание антропоцентрической и социоцентрической моделей воспитания, развитие требуемых социально-экономическим заказом качеств и видов деятельности будущих специалистов. [64]

Психологическим обоснованием системы профессионально направленного обучения иностранному языку студентов послужили: сочетание теории поэтапного формирования умственных действий, ассоциативно-рефлекторной природы умственной деятельности, общей теории речевой деятельности, личностно-деятельного подхода, взаимосвязи предмета деятельности, его цели, мотива и осознанности. Дидактическими предпосылками явились теория и практика развивающего обучения, развития и саморазвития личности.

На основе научных предпосылок и теоретических положений была спроектирована модель системы профессионально направленного обучения иностранному языку студентов. Ее концептуальными положениями является:

- системный подход;
- принцип профессиональной направленности;
- идея педагогического проектирования;
- программно-целевой подход;
- взаимосвязь специфических для профессионального образования принципов обучения;
- ориентация системы обучения иностранному языку студентов неязыковых специальностей. [20]

Сущность модели системы профессионально направленного обучения иностранному языку студентов составил последовательный переход от анализа социально-экономического заказа общества на специалиста, владеющего иностранным языком в своей профессиональной деятельности и учета личных

интересов и потребностей студента к проектированию педагогического процесса формирования востребованных знаний и умений по иностранному языку. Затем на основе концептуальных положений осуществлено преобразование всех компонентов педагогической системы обучения иностранному языку в соответствии с требованиями и правилами принципа профессиональной направленности. В результате функционирования спроектированной модели системы профессионально направленного обучения иностранному языку студентов общество получает современного конкурентоспособного специалиста.

В процессе решения задач была разработана методика реализации системы профессионально направленного обучения иностранному языку студентов, в основу которой взяты следующие методические положения:

- включение иностранного языка в общую профессиональную подготовку специалиста как важной составной части;
- единство общей и речевой деятельности;
- синхронное обучение иностранному языку и специальным предметам профессиональной подготовки;
- функциональный подход к обучению иностранному языку;
- системность в процессе формирования речевых умений;
- единство учебной, профессиональной и игровой деятельности в процессе обучения;
- стилистическая обусловленность отбора языковых средств;
- ситуативно-тематическая организация речевой деятельности.

Моделирование как самого профессионального общения так и процесса обучения этому общению составляет основу методики реализации профессионально направленного обучения иностранному языку студентов экономических специальностей колледжа. В исследовании представлено моделирование предмета , содержания общей и речевой деятельности, структуры, функций иноязычного профессионального общения, а также моделирование типичных коммуникативных ситуаций. [44]

Профессионального общения как единицы и формы его функционирования, основы для определения номенклатуры коммуникативных задач и инвентаря речевых средств для их решения. В исследовании также разработана модель организации учебного процесса профессионально направленного обучения иностранному языку.

2.2 Англійська лексика для опису стилів гри, способів та прийомів протистояння у футболі

Английская лексика, которая используется для описания стилей игры, приемов и методов противостояния в футболе, является тем необходимым минимумом, без овладения которым, игрок не может быть эффективным в команде, без таких языковых знаний его эффективность в лучшем случае будет скорее ситуативной.

Сегодня уже не ставится вопрос изучать ли футболистам английский или можно все-таки пользоваться переводчиком. Вопрос однозначной необходимости изучения уже заключается в том, как лучше и быстрее освоить язык. И эта необходимость озвучена с позиций наивысших авторитетов сегодняшнего футбола. Когда Карло Анчелотти один из четверки самых успешных тренеров в современном футболе (также Пеп Гвардиола, Арсен Венгер, Жозе Моуринью) тренирует команды в других странах, он предпочитает уделить время на изучение их языка, а не надеется на переводчика. Это не просто средство эффективной коммуникации, это еще и символ. «Я должен показать, что я решительно настроен адаптироваться к малознакомой среде. Язык — билет в познание новой культуры». [22]

Чтобы познать это, в первую очередь необходимо разобраться в том, что собой представляет данная лексика. Конечно, же целесообразно начинать ее освоение на занятиях с изучения таких лексических единиц, которые просты для понимания и запоминания, так как происходят от простых общеупотребительных английских слов (то есть тех которые уже доступны даже игроку с элементарным или средним уровнем иностранного языка) и состоят из одного или двух таких слов. К ним, например, относятся многие *виды ударов*:

- Backheel – удар пяткой или задней стороной ноги
- Corner - угловой
- Cross - навес

- free-kick – свободный удар
- goal-kick – удар от ворот
- a one-two – серия из двух коротких ударов
- shot - прострел
- volley – удар с лета
- header – удар мяча головой
- throw-in - вбрасывание
- kick-off – введение мяча в игру (с центра поля)
- wall pass - игра в стенку, «стеночка». [79]

Простые общеупотребительные слова также трансформировались в лексику, которая используется для описания **стилей и приемов**, например:

- total football - тотальный футбол (нельзя путать с antfootball)
- built-in play – медленная конструктивная игра
- play on the break - игра на контратаках
- putting eleven men behind the ball - отправление в оборону всей команды
- pressing trap - прессинг-ловушка (Atletico preparing Chelsea for a pressing trap in the center of the field)
- obstruction – блокировка, прикрывание мяча корпусом
- One-on-one - выход один на один
- Overload - создание численного перевеса на одном из участков поля [79]

Однако не все виды ударов и стили происходят от английских слов, они связаны с национальными особенностями других стран, например:

- Rabona - рабона — удар, который наносится по мячу позади опорной ноги (футболист Инфанте, впервые исполнивший финт, на передовице журнала был

одетым в школьную форму с надписью «Инфанте прогулял школу» - «рабона» в переводе с испанского означает «прогулять школу»). С тех пор этот технический элемент получил название рабона;

- Tiki-taka – стиль игры (Тики-така была успешно применена сборной Испании на чемпионатах Европы 2008 и 2012, чемпионате мира 2010);

- Catenaccio - Каттеначио, или катеначчо - (от итал. catenaccio — "засов, задвижка" тактическая схема в футболе с акцентом на обороне);

- Panenka - удар в стиле Паненки, также «Паненка» или «Ложечка» — способ исполнения футбольного пенальти, при котором мяч по навесной траектории подсекается в ворота. Приём получил название в честь чехословацкого полузащитника Антонина Паненки. [79]

И наиболее интересной и сложной для понимания лексикой, которая описывает приемы стили и методы противостояния, является та, которая лежит в поле основных господствующих отличительных тенденций и характеристик языка (терминология, сленг, эмоционально окрашенные слова) англоязычной футбольной среды. Этот язык чрезвычайно специфичен и сложен для понимания иностранцами в силу своей чрезвычайной эмоциональной окрашенности, идиоматичной насыщенности, наплыва большого количества понятий выходящих из субкультуры футбола, локальных реалий, околофутбола и т.д. Объяснить такое направление его развития можно с психологической точки зрения, т.к. речь идет о высокодинамичной сфере человеческих усилий, где сталкиваются и конкурируют различные темпераменты от простых болельщиков до футбольных гуру. [71]

Поэтому любой неанглоязычный футболист, оказавшись в англоязычной профессиональной среде, т.е. среди англоязычных коллег по команде, тренеров, арбитров, экспертов, обязательно столкнется с трудностями в переводе и понимании слов, выражений, конкретных ситуаций и т.д., даже если он владеет бытовым английским на твердую четверку. Следующие примеры четко иллюстрируют это:

- To park the bus in front of the goal – сугубо оборонительный вариант тактической схемы («припаркованный автобус»)

- «Shooting boots» - быть в состоянии забить, быть готовым забить (напр. All the chances fell to Shinji Okazaki but he did not have his shooting boots on. – Все шансы были у Оказаки, но он был не в состоянии забить).

- «Row Z» - данное комментаторское клише описывает очень неточный удар выше ворот. Ряды на стадионе идут снизу вверх в алфавитном порядке (They were doing that comfortably until McAuley took the wrong option when he should have belted the ball into row Z – Игра складывалась хорошо до тех пор, пока Маколи не выбрал неправильное направление для удара, с которого мяч полетит значительно выше ворот). [79]

Именно комментаторские клише играют особую роль в формировании языка футбола в целом и рассматриваемой нами лексики в частности. Фишка комментатора — неожиданные сравнения и обороты. Комментатор это человек, построивший карьеру на необычном вокабуляре. «Игроки не любят длинных, детальных объяснений. Им нужны меткие словечки. То же происходит и на телевидении» - цитата знаменитого Рона Аткинсона. Его своеобразный вокабуляр назвали «ронглиш» [Ron + English].

2.3 Використання надбудови до програми Power Point на заняттях з англійської мови

Студенти 21 сторіччя – це студенти, які впевнені в своїх знаннях, вміють працювати і співпрацювати.

Необхідними вміннями сучасного студентів – є вміння працювати в групі, здобувати та обмінюватися інформацією, застосовуючи ІКТ.

Інформаційні та комунікаційні технології пропонують альтернативи, які вчать студентів працювати в групах та розвивати ці навички.

Microsoft Mouse Mischief є надбудовою до програм *Microsoft PowerPoint 2010* і *Microsoft Office PowerPoint 2007*. Додаток *Mouse Mischief* – це додаток, який допомагає задіяти одночасно цілу групу студентів для виконання інтерактивних завдань у програмі Power Point, використовуючи безпроводникову мишку.

Новизна технології - використання даного програмного додатку у навчальному процесі з можливістю підключення до комп'ютера викладача декількох мишок.

Переваги додатку Mouse Mischief :

- активне залучення студентів і підтримка спільного навчання;
- зростання ефективності управління аудиторією і рівня залучення студентів до навчального процесу;
- простота використання і доступність рішення з *Mouse Mischief*. [74]

Налаштування додатку.

Можливості програмного засобу.

Після встановлення програми в меню PowerPoint з'являється нова вкладка *Mouse Mischief*. Використовуючи цей додаток викладач може створювати інтерактивні завдання, використовуючи шаблони, надані компанією Microsoft. Викладач може створювати звичайні презентації в PowerPoint з анімацією і гіперпосиланнями.

Досвід педагогів США, Канади, а також власний досвід показує високу ефективність виконання групових завдань використовуючи технологію Microsoft Mouse Mischief.

2.4 Особливості вивчення іноземних мов студентами спортсменами

Владение иностранным языком является в настоящее время не только престижным, но и необходимым для специалиста любого профиля. Интенсивное развитие международных спортивных контактов, возрастающая конкуренция зарубежных соперников на международных соревнованиях обуславливает овладение студентами спортивных факультетов коммуникативной иноязычной компетенцией для общения с зарубежными коллегами на международных соревнованиях, чемпионатах, Олимпиадах, Универсиадах. Расширение научных связей, выезды специалистов за рубеж с целью изучения опыта зарубежных коллег, для участия в международных научных симпозиумах, конференциях также повышает спрос на владение иностранным языком. В этой связи возникают повышенные требования к уровню языковой подготовки специалистов спортивного профиля.

При наличии довольно большого количества теоретических наработок и практических методик преподавания иностранного языка уровень владения им у специалистов лингвистического профиля достаточно низкий, а у студентов спортивных факультетов, к сожалению, недостаточный.

По многим параметрам обучение иноязычному общению студентов спортивных высших учебных заведений является особым случаем.

Спортивная терминология в русском языке, как правило, имеет английские «корни». Даже слабо владеющий английским языком спортсмен легко может догадаться о значении многих лексических единиц, особенно терминологических. Например, *baseball* – бейсбол, *basketball* – баскетбол, *football* – футбол, *golf* – гольф, *windsurfing* – виндсерфинг, *extreme sport* – экстремальный вид спорта, *goalkeeper* – вратарь, голкипер, *outside* – положение вне игры, аут, *pass* – пас, передача, *referee* – рефери, судья, *wrestling* – борьба, *armwrestling* – армрестлинг и т.д. Это обстоятельство, на наш взгляд, следует использовать в обучении английскому языку студентов-спортсменов. Тщательно отобранный аутентичный лексический минимум является необходимым условием для разработки методики

обучения профессионально-ориентированному общению студентов-спортсменов. Вместе с тем, важно заметить, что профессиональная жизнь спортсмена весьма мобильна: спортсмен выезжает для участия в различных международных соревнованиях, либо для осуществления тренерской деятельности, либо для участия в судействе на соревнованиях международного масштаба и в англоязычные, и в другие страны. Все эти обстоятельства оказывают существенное влияние на характер иноязычного общения будущих спортсменов-профессионалов, владеющих английским языком в недостаточной степени, поскольку место/среда иноязычной коммуникации имеет существенное значение для ее эффективности. [83]

Для успешной реализации коммуникативной компетенции, приобретенной в период изучения учебной дисциплины «иностранный язык», студентам-спортсменам необходимо также овладеть хотя бы основами *everyday culture* англофонов как основы коммуникации на английском языке с представителями различных культур.

Коммуникативная деятельность студентов-спортсменов имеет ряд отличительных особенностей в силу специфики условий ее реализации, в том числе таких, как лаконичность высказываний, атематичность спонтанных бесед, эмоциональность, ситуационная обусловленность.

Студенты, имеющие известные достижения в спорте, как правило, не отличаются коммуникабельностью, способностями к овладению умением общаться на английском языке. В этой связи студенты испытывают значительные трудности в процессе овладения умением устно-речевого общения на английском языке. Анализ литературы и наши специально проведенные наблюдения показывают, что наибольшие трудности студенты, в частности, студенты спортивного факультета, испытывают при восприятии иностранной речи на слух. Причин возникновения данной трудности довольно много, однако наиболее существенной следует считать недостаточность речевого контакта с носителями языка. Чаще всего основным речевым партнером студента-спортсмена является преподаватель и сокурсники. К их манере говорить на английском языке,

скорости речи, тематической заданности общения студенты очень быстро привыкают, и восприятие другого источника иноязычной речи становится проблематичным. [30]

Для иноязычной коммуникации спортсменов характерна равнозначность речевого и неречевого компонентов общения. К неречевым относятся жесты, мимика, жестикулярно-мимические (сочетание жестов и мимики), двигательные (моторные) и звуковые формы. Они заменяют спортсменам слова, фразы и целые предложения. Например, *кивок головой в сторону* – требование дать прострельную передачу (cross pass) (в футболе), *поднимание бровей как сигнал-требование дать высокую передачу* (high pass) (волейбол) и т.п. Соответственно, обучение двум компонентам имеет одинаково важное значение для осуществления иноязычного общения на спортивные темы студентами.

Наблюдения показывают, что спортивная речь изобилует специальной терминологией, спортивным сленгом, часто она грамматически не оформлена.

Спортивная речь (обозрения, комментарии, репортажи) характеризуется быстрым темпом, эмоциональностью, не всегда четкой и тщательной артикуляцией звуков и слов, наличием междометий, идиоматических выражений, например **According to Hoyle** (точно, по правилам), **admirably** (чудесно), **aficionado** (болельщик), **blank shot** (холостой выстрел, неудачный удар), **crack on** (так держать!), **get the upper hand** (взять верх в борьбе), **to take up self-defense techniques** (заниматься самбо), **to keep fit** (быть в форме), **competitive sports** (командные виды спорта), **solitary sports** (индивидуальные (одиночные виды спорта), **do karate** (заниматься карате), **to bounce the ball** (забросить мяч в сетку (баскетбол), **to hit the ball** (забить мяч (волейбол), **to score a goal** (забить мяч (гол) - футбол), **to shoot a penalty** (забить штрафной), **white-water rafting** (спуск на плотах по горным рекам), **home win** (победа на своем поле), **away win** (победа на чужом поле), **he has sporting skills of attack (defense)** (он хорош в нападении (обороне), **training schedule** (режим тренировки), **judoka** (дзюдоист), **pentathlon** (пятиборье), **bencher** (запасной игрок в футболе), **play it cool** (не теряй головы), **play it safe** (действуй наверняка), **level playing field** – равные условия (игры или

какой-то деятельности), иногда употребляется в значении «честная конкуренция».

[79]

Индивидуальная манера речи носителей языка (если только это не профессиональные дикторы или актеры), тембр голоса, темп затрудняют понимание на слух у студентов, имеющих ограниченный опыт слушания.

Данное обстоятельство необходимо учесть при разработке рациональной методики обучения общению на английском языке студентов-спортсменов. В частности, в обучающем комплексе должны быть представлены адекватные упражнения и задания типа: прослушать фрагменты репортажа спортивного характера, комментария матча, инструкции тренера и т.д. Воспринимая аутентичную информацию, содержащую определенное количество незнакомой лексики, студенты тренируют свой фонематический слух, адаптируются к реальному общению. Целесообразно также тренироваться в расширении арсенала языковых средств, в восприятии английской речи в нормальном для носителя языка темпе. Темп речи англичан, как известно, намного выше, чем русской и украинской речи (148 сл/мин и 100 сл/мин соответственно). [76]

Следует также иметь в виду, что спортивная живая разговорная речь носителя языка значительно отличается от литературного варианта, который предусмотрен для преподавания Министерством образования для общего среднего и высшего профессионального образования. Поэтому очень важно и целесообразно на занятиях по иностранному языку иногда отклоняться от общепринятых стандартов и больше уделять внимание изучению разговорного повседневного стиля общения: простых разговорных речевых оборотов, грамматических и лексических сочетаний, междометий, избегая использования сложных конструкций, которыми так сложно, а зачастую практически невозможно, овладеть студентам-спортсменам.

Будущим выпускникам университета физической культуры и спорта следует помнить, что состав спортивной терминологии не является постоянным. Он непрерывно пополняется новыми терминами, например в связи с появлением новых видов спорта таких, как *Curling*, *Korfball*, *Netball*, *Footbag*, *Wakeboarding* и

т.д. В связи с этим студенты университета физической культуры и спорта должны постоянно знакомиться с новинками зарубежной специальной литературы или с научными Интернет-журналами по физической культуре и спорту и многочисленными интернет-сайтами, посвященными спортивной тематике. Преподавателям следует всячески заинтересовывать и поощрять их к этому. Даже, если в силу недостаточного уровня владения иностранным языком, студенты не смогут понять весь объем информации предоставленной в выше названных информационных ресурсах, то даже небольшой объем почерпнутой информации будет способствовать обогащению лексического и грамматического запаса студентов и повышать уровень владения ими иностранным языком. [79]

Следует заметить, что преподаватели кафедры иностранных языков стараются предоставить студентам нашего университета современные тексты по специальности и обновляют свои материалы на постоянной основе.

Полноценная подготовка специалистов в сфере физической культуры и спорта невозможна и без научной работы студентов, так как именно научная работа способствует формированию интереса к творчеству в сфере физической культуры и спорта, развитию мышления, самостоятельности, углублению полученных знаний. Основными формами научной работы студентов являются написание рефератов по актуальным вопросам физической культуры, подготовка докладов и выступление с ними на научных конференциях, организуемых преподавателями кафедры иностранных языков.

На наш взгляд, овладение иноязычной коммуникативной компетенцией студентами-спортсменами будет более эффективным, если изменить организацию обучения таким образом, чтобы в нем доминировало устное общение на спортивные темы, вызывающие личную заинтересованность обучаемых. Обучение общению студентов факультетов физического воспитания на спортивно-ориентированную тематику имеет большую эффективность в условиях динамически меняющейся тематики.

2.5 Комунікативний підхід – стратегія, що формує психологічну та мовленнєву готовність студента до іншомовного спілкування

Реалізація комунікативного підходу здійснюється в процесі навчання англійської мови в умовах, що моделюють ситуації реального життя.

Таким чином, наближення процесу навчання з реальним спілкуванням сприяє підвищенню мотивації та досягнення цілей та мети спілкування.

Іноді студенти не володіють достатньо високим рівнем, необхідним для вільного спілкування. Трапляється, що студенти навіть бояться відповідати, губляться в словах та реченнях, або просто не зацікавлені у виконанні завдання. Тому, ще раз наголошую, що комунікативні завдання повинні бути наближеними до реального спілкування та за можливістю містити проблемне завдання.

Засвоєння теоретичного матеріалу, формування комунікативних умінь буде ефективним за умов надання деяким вправам ситуативного характеру, тобто окресленні ситуації, ситуація вимагає використання певного мовного матеріалу або робить мовлення зверненням, вмотивованим, природним.

Вправи, завдання, які відображають або імітують процес спілкування ми називаємо **комунікативними**.

Комунікативні завдання відрізняються від мовленнєвих тим, що містять вказівку на основні складові процесу спілкування, тобто **ситуацію**. Тому ми розглядаємо терміни комунікативні та мовленнєво-ситуативні вправи і завдання як синонімічні, а власне ситуативні вправи як різновид комунікативних. [20]

В основі ситуативних вправ лежить навчально-мовленнєва ситуація, тобто створена ситуація, яка передбачає стимулювання студентів до створення конкретних висловлювань, близьких до тих, які існують у дійсності.

Розрізняють два різновиди навчально-мовленнєвих ситуацій:

- ситуація природна (наприклад, діалог про відсутніх)
- ситуація штучна (викладач пропонує здійснити уявну подорож і розповісти про свої враження) [56]

Поняття «мовленнєва ситуація» містить не один фактор, а низку чинників, які визначають мовленнєву поведінку учасників спілкування (**комунікантів**). У навчально-мовленнєвій ситуації моделюються обставини, що спонукають студента до певних мовленнєвих вчинків. Це динамічна структура, яка передбачає наявність двох чи більше суб'єктів, що цілеспрямовано вирішують мовленнєво-мислительні завдання.

Структура і основні компоненти навчально-мовленнєвої ситуації:

Умови, за яких відбувається мовленнєве спілкування:

- подія;
- вказівка на учасників комунікації та їх взаємостосунки;
- вказівка на мету мовленнєвого висловлювання;
- вказівка на місце події (опис умов спілкування).

Мовленнєвий стимул, який програмує мовленнєву реакцію студентів. [56]

У процесі моделювання навчально-мовленнєвої ситуації необхідно планувати не тільки сукупність умов, які визначають спілкування, але й його продукт - **зв'язне висловлювання** (діалогічне, монологічне), яке повинно з'явитися в результаті спілкування. Тому в опис деяких ситуацій ми включили вказівку на тип (опис, розповідь, міркування), стиль (науковий, художній), жанр (лист, запрошення, привітання) майбутнього висловлювання.

Домінуючим у системі комунікативних завдань до вивчення розділів «Іменник», «Прикметник», «Числівник», «Займенник», «Дієслово», «Прислівник» є **спосіб словесного опису** мовленнєвої ситуації, за якого можна окреслити всі необхідні компоненти мовленнєвої ситуації, і, крім того, спосіб словесного опису не вимагає спеціальної матеріальної бази, так як легко реалізується на практиці.

Застосування комунікативних (мовленнєво-ситуативних) завдань є варіативною. Викладач може коригувати склад ситуації спілкування і спосіб її представлення, а також форму кінцевого продукту спілкування.

Комунікативні завдання залежно від мети виконання і специфіки використання (граматичного) матеріалу, застосування розумових дій можна умовно розподілити на три групи:

1) мовно-мовленнєві вправи, спрямовані на оволодіння мовною теорією, формування загально - навчальних і мовних умінь, удосконалення мовленнєвих умінь, уживання частин мови у власному мовленні;

2) мовленнєві, спрямовані на побудову власних діалогічних і монологічних висловлювань різних жанрів, типів і стилів мовлення з використанням засвоюваного (граматичного) матеріалу ;

3) комунікативні, спрямовані на продукування мовлення у змінених нестандартних ситуаціях, які розвивають креативність мислення і мовлення студентів. [./]

При підборі системи навчально-тренувальних завдань необхідно звернути увагу на роль яку має виконувати кожне з них у процесі мовлення.

Існує кілька класифікацій вправ за різними показниками. Залежно від співвіднесення дій за готовим і створюваним текстом:

- вправи аналітичного характеру на основі готового тексту (аналіз тексту, порівняльний аналіз тексту),
- вправи аналітико-мовленнєвого характеру на основі готового тексту,
- вправи на трансформацію тексту (створення тексту на основі зразка, створення власного висловлювання)

Комунікативні вправи спонукають студентів до невимушеного вербального спілкування.

Основа комунікативних вправ :

- Респонсивні вправи (запитання – відповіді, вправи-репліки, умовна бесіда);
- Ситуативні вправи (ситуації для доповнення, проблемні ситуації, рольові ситуації);
- Репродуктивні вправи (переказ, переказ-переклад);
- Описові вправи (опис зображень, описання фабульних сюжетів, опис реальних об'єктів);
- Дискусійні вправи (навчальна дискусія) та інші.

Ігрова діяльність також посідає важливе місце серед вправ. [66]

Завдання, що реалізуються через комунікативні вправи:

- розвиток комунікативної компетенції;
- продуктивне засвоєння навчального матеріалу та розвиток його практичного використання;
- підвищення пізнавальної активності та мотивації навчання;
- формування критичного мислення ;
- збагачення соціального та комунікативного досвіду ;
- виховання особистостей як громадян демократичного суспільства. [16]

2.6 Контроль самостійної роботи студентів як засіб оптимізації навчання у вищій школі

Успешность и результативность СРС определяется следующими факторами:

- правильно подобранное задание по уровню сложности, с учетом психологической индивидуализации процесса обучения, с учетом мотивированности обучения;
- организация его выполнения (программирование обучение);
- выбор и правильное проведение соответствующей формы контроля. [10]

Классификация форм контроля СРС.

По времени: текущий – КСР в виде беседы, письменного и устного тестирования, оппонирования, спонтанного решения промежуточных речевых задач.

По объекту: контроль структуры действий, организации времени, контроль целей и задач, контроль результативности обучения, контроль навыков самоконтроля;

По характеру предъявления требований: рефлексирующий, оценочный;

По субъекту: внешний (преподавательский, аудиторный), самоконтроль.

Все виды контроля опробованы в течение двухлетнего периода в группах дневного обучения на отделении ФК. [22]

Все виды и формы контроля при СРС направлены не только на достижение первичных лингвистических задач при овладении иноязычной формой общения. но имеют важную общепедагогическую направленность – совершенствование личности обучаемого, создание максимально комфортных условий обучения и развития. создание предпосылок для стремления к саморазвитию. Виды контроля по времени базируются на контроле структуры действий и временной организации. что соответственно, требует формы , навыков, организации программированного обучения.

Программированное обучение

теория поэтапного формирования умственных действий и понятий	алгоритмизация процесса обучения
ограничивается задачами формирования новых понятий при обучении иностранным языкам, для чего необходимо создание основы репродуктивно- творческих учебных действий.	наличие точно заданной цели, сформулированной в терминах речевой деятельности, алгоритм достижения этой цели в каждом цикле учебных действий. деление уч. работы на шаги , а информации на дозы, предоставление однозначного средства для самоконтроля, индивидуализация обучения по темпу, способу решения, вариантов рекомендаций, использование в учебном процессе специальных учебных пособий.

Для творческого развития оперативных возможностей обучаемого очень важен **контроль целей и задач или смысловое планирование**, то есть: выделение целей и подцелей в текущей и предстоящей деятельности студента (на примере работы 2ФК по приложению к учебнику MARKET LEADER for Bankers), упорядоченность их по степени важности (на примере работы 3ФК с материалами лингвокоммерческого комментария по учебнику И. С. Богатского).

Принципиальное значение имеет также **временной режим контроля. Текущий** контроль обеспечивает порядок реализации системы целей и задач в заданном временном режиме. Подзадачи:

- выделение порядка очередности решаемых задач,
- учет темпа и ритма собственной деятельности, учет необходимых и случайных затрат времени,

– соотнесение реальных затрат времени с оптимальными.

Отсроченный (итоговый) контроль : принципиально важен выбор формы (на примере деловой игры для 2-3ФК).

Контроль результативности (исполнительный) должен обеспечить непрерывность форм временной организации и пересечение ее с достижением первичных задач (за счет дробности и регулярности КСР, разнообразия ее форм).

Контроль самоконтроля: наличие рабочего дневника (время, продолжительность, объем, результативность работы; типы ошибок; недостатки речи). [44]

По характеру предъявления: рефлексивный и оценивающий. Приоритет за первым: достижение выполнения студентом первичных и вторичных задач через гибкую корректировку в сочетании с жестким следованием алгоритму

Внешний: через преподавателя или аудиторию. часто с использованием программированного пособия.

Самоконтроль: последовательная система ликвидации лингвистических, речевых, личностных недостатков и не умений. Строится на системе обратной связи и коррекции функциональных и структурных компонентов усваиваемого действия. Условие включения студента в ситуацию преднамеренного самоконтроля: отсроченное корректирование его ошибок путем разделения во времени подачи корректировочной и оценочной информации. [68]

ВЫВОД: контроль СРС стимулирует эффективность обучения, активизирует познавательную деятельность и способствует организации и творческому развитию личности обучаемого.

2.7 Використання прийомів ейдетики на заняттях з української мови за професійним спрямуванням (на прикладі спеціалізації «Туризм»)

На сучасному етапі інтеграції України в світовий інформаційний, економічний і культурний простір простежується інтерес світової спільноти до вивчення української мови. Це зумовлено чіткою проєвропейською політикою нашої країни та приєднанням її до Болонського процесу. Вказане ставить перед викладачами-мовниками непросте завдання: заохотити та зацікавити студентів до вивчення української мови, сприяти розвитку їхнього фахового мислення і культури мовлення, комунікативно-професійної компетентності, необхідної для осмисленого сприймання та опрацювання різнотипної інформації, пізнання нових слів, конструювання власних різностильових висловлювань відповідно до норм українського комунікативного етикету, розуміння соціокультурних реалій сучасної України в умовах навчання, міжособистісних та ділових взаємин.

Позиціонування української мови як ефективного інструмента забезпечення інформаційних процесів у різних царинах життя сучасного суспільства (повсякденному, освітньому, діловому, економічному, політичному, науковому, технічному), а носія мови - як інтелектуально та фахово зрілого комунікатора, який володіє прийомами та техніками успішного (результативного, здорового) спілкування, спонукало викладачів кафедри української та іноземних мов, крім традиційних підходів у навчанні, шукати нові шляхи для подання навчального матеріалу.

Актуальність обраної теми зумовлена передусім: недостатньою кількістю систематизованих досліджень у цьому напрямку; необхідністю впровадження новітніх підходів до вивчення української мови за професійним спрямуванням; потребою систематизувати наукові та методичні розробки в цій галузі.

Мета - узагальнити та систематизувати досвід викладачів кафедри української та іноземних мов у сфері викладання української мови за професійним спрямуванням, висвітлити сучасні та інноваційні підходи до вивчення цієї дисципліни, що покликані реалізувати сучасні академічні цілі

мовної освіти, а також інформаційні, педагогічні, суспільно-політичні завдання, зокрема розвиток комунікативної компетентності мовців у її національному вимірі, збереження й примноження лінгвістичного та культурного потенціалу України, сприяння мовній і культурній толерантності, впровадження принципів громадянської освіти демократичного суспільства.

Окрім традиційних методів і прийомів вивчення мови (читання, переказування, повторення, діалогізація мовлення, тестування, ділові ігри), цікавим, новаторським і креативним підходом вважаємо застосування на заняттях із української мови принципів та підходів ейдетики, доцільність яких спробуємо обґрунтувати.

Слово «ейдетика» походить з давньогрецької мови - яскравий зовнішній вигляд, Термін «ейдетика» увів у психологію у 30-ті роки ХХ ст. німецький учений Е. Йенш та його однодумці (О. Кро, А. Рікель, Г. Фішер та ін.), які «позначили ним феномен довготривалого збереження, чіткого сліду інформації, що утримується в пам'яті людини» [39, С. 5]. Виходячи за межі психології та філософії, це поняття охопило й лінгвістику. Ми розуміємо під ейдетикою спосіб запам'ятовування на основі образного сприйняття.

Останніми роками спостерігаємо неабиякий інтерес до ейдетики як науки, оскільки шляхи навчання, які вона пропонує, допомагають розвивати образну пам'ять, сприяють швидкому та усвідомленому запам'ятовуванню нового матеріалу, перетворюють навчальний процес на цікаву гру. Вагомою перевагою такого навчання є те, що студенти опановують мову в атмосфері психологічної безпеки та комфорту, а це покращує їхні стосунки з «професійним» оточенням, виробляє нові вміння, виявляє власні поведінкові емоційні та мисленнєві стереотипи. І. Матюгін та Є. Антощук - засновники «Школи ейдетики» - розробили низку наукових праць: «Знайомтесь, ваша пам'ять: швидка педагогічна допомога від Української школи ейдетики» [6], «Метод невербальних асоціацій» [6], «Швидка педагогічна допомога -вчимося запам'ятовувати» [6], «Як запам'ятовувати іноземні слова» [53] тощо. Ці наукові розвідки які допоможуть кожному педагогові відшукати власну модель викладання.

Мультимедійні презентації, вікторини, бліц-опитування, «мозковий штурм», застосування методів образних асоціацій, мобільності, фантазування, розподілу інформації відповідно до особливостей кожного індивідуума тощо дають можливість викладачеві створити сприятливий психоемоційний клімат для студентів, що є запорукою їхнього ефективного навчання. Такі підходи активізують бажання вчитися, розвивають увагу, формують вміння створювати оригінальні ідеї.

Одним із основних принципів ейдетики є наочність. Без неї, як відомо, немислиме засвоєння нового матеріалу. Щодо цього С. Волошинов висловився так: «При вивченні певного предмета наочність навчання поєднує в собі дві сторони пізнання - чутливу та мислену і сприяє розкриттю зовнішніх ознак та властивостей цього предмета» [39]. Тому не випадково ейдетика як наука спрямована на те, щоби залучити всі можливі ресурси людської пам'яті заради використання набутих знань у житті. На досягнення цієї мети скеровані, зокрема, методи ейдетики: ланцюжковий, акровербальний, піктографічний, фонетичних асоціацій, метод місць (базується на зорових асоціаціях), невербальних асоціацій, парадоксальних вербальних перетворень, укрупненого структурування навчального матеріалу (передбачає використання опорних схем та узагальнюючих таблиць). Кожен із них - це уява + позитивні емоції = засвоєна інформація.

Під час занять доцільно використовувати мультимедійні презентації, які реалізують принцип наочності. Перевага новітніх технологій полягає в тому, що вони уможливають одночасно зорове і слухове сприйняття інформації. У процесі роботи з якісно розробленими слайдами студентам простіше встановити причинно--наслідкові зв'язки між мікротемами, легше сприймати нову інформацію, оскільки є можливість бачити пов'язану з текстом схему, фотографію, карту. «Екранна комунікація» візуалізує почуте і закріплює за ним відповідну асоціацію. Можливість оформити найважливіший елемент навчального матеріалу відповідним шрифтом, кольором чи позначкою - це ще одна перевага.

Певний підхід застосовуємо під час тренувального тестування. На слайді

розміщуємо одне запитання із чотирма варіантами відповіді. Спершу студент вказує правильний, на його думку, варіант, потім викладач, повторно натискаючи праву клавішу миші, відкриває правильну відповідь.

Таким чином, електронна презентація сприяє тіснішій психологічній взаємодії між педагогом і студентами, допомагає налаштувати присутніх на активну співпрацю, дає можливість виявити та скоригувати прогалини в навчанні, емоційно впливає на аудиторію.

Під час занять з української мови за професійним спрямуванням ми практикуємо такий підхід, як ейдос-конспект - роздуми, що виникають у процесі обробки будь-якого матеріалу.. Він поєднує в собі опорний конспект (теоретичні знання) та ілюстрації до тексту. Ейдос-конспект сприяє активізації логічного й образного мислення, дозволяє перевірити рівень розуміння професійної лексики, адже коментар до нього розкриває глибину розуміння прочитаного, потребує від студента самостійної роботи, слугує помічником під час викладу зв'язного тексту (презентації).

Метод Аткинсона передбачає запам'ятовування іншомовних слів, базуючись на використанні ключових слів або фонетичних асоціацій. І. Матюгін зазначає, що «асоціювання - це передусім зв'язування чогось із будь-чим. ... Суть методу полягає в тому, що до іноземного слова підібрати співзвучні (тобто подібні за звучанням) лексеми з рідної або добре знайомої мови» [53,С.8]. Дослідник вважає, що започаткували такий спосіб запам'ятовування вчені Стенфордського університету на чолі з В. Аткинсоном, від прізвища якого пішла назва згаданого методу. І. Матюгін стверджує, що найкраще фонетичні асоціації комбінувати із ланцюжковим методом, який побудований на ланцюжкових асоціативних зв'язках. Асоціації відіграють важливу роль при ознайомленні зі щойно прочитаним текстом та засвоєнні нової лексики. Кожна лексема «тягне» за собою наступну, тоді як асоціації різними способами допомагають упорядкувати всі елементи інформації, що надходить. Вчений наголошує, що саме під час «застосування цього методу звучання і переклад зв'язані воедино, а тому й пригадування одного слова зумовлює пригадування іншого» [53,С.9]. Кожен

учасник самостійно добирає якісь асоціації, для того, щоб вони за потреби спрацювали. Такий спосіб сприяє підсиленню контролю над записом інформації в пам'яті. Стійкому запам'ятовуванню допомагає впорядкована сітка асоціацій. Пошук асоціацій студенти сприймають як захопливу гру. Обов'язковими атрибутами є релаксаційна музика, картки паперу, плакат із відповідними словами.

Ефективним є також вид роботи, покликаний диференціювати студентів на аудіалів і візуалів. Доведено, що результативність запам'ятовування навчального матеріалу зростає, якщо на занятті береться до уваги тип особистості студентів за їх репрезентативною системою. Так, наприклад, для аудіалів та візуалів добираються різні методи та види роботи.

Такі види діяльності допомагають здійснити індивідуальний підхід у доборі матеріалу: аудіалам варто повторювати певні синтаксичні конструкції для кращого запам'ятовування, а візуалам навпаки - подавати інформацію у друкованому вигляді.

Є. Антошук наголошує на важливості методу поєднання вербального апарату з роботою уяви, що її активізує та напружує [6, С. 13]. Це поєднання може здійснюватися, наприклад, так: студенти за 60 секунд озвучують якомога більше термінів. Після цього називають предмети, які виринули в уяві. Завдання викладача - поставити уточнюючі запитання, щоби почути зв'язну розповідь про предмет.

Розвивати комунікативні здібності допомагають завдання, пов'язані з публічним виступом. Метод узгодження фантазії та уяви з умінням чітко висловлювати, промовляти власні думки застосовуємо під час занять. Він передбачає говоріння на будь-яку тему впродовж 5 хвилин. Це можуть бути доповіді на теми, передбачені навчальною програмою, або виступи, що стосуються професійного (якщо воно було) життя студента.

Підбиваючи підсумки, зауважимо: ми не ставили собі за мету розкрити суть усіх ейдетичних методів навчання, які сприяють легшому запам'ятовуванню нової

інформації. Проте переконані, що їх упровадження в навчальний процес стане поштовхом до отримання високого рівня знань.

2.8 Удосконалення мовної компетенції як один із аспектів професійної підготовки студентів спортивного ВНЗ

У нинішніх реаліях розбудови нашої держави, утвердження її ролі на міжнародній арені постала нагальна потреба готувати фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовно компетентних, які б досконало, ґрунтовно володіли українською літературною мовою у повсякденно-професійній, офіційно-документальній сфері, зокрема набули навичок комунікативно виправданого використання засобів мови, оволоділи мовою конкретної спеціальності, фаху. Особливу увагу приділяємо формуванню навичок професійної комунікації, вивченню особливостей фахової мови, розвитку культури мови, мислення і поведінки особистості.

Майбутнім фахівцям мова потрібна не як сукупність правил, а як система світобачення, засіб культурного співжиття в суспільстві, самоформування і самовираження особистості [49, С.10-15]. Науково доведено, що основними компонентами професійно-комунікативної діяльності є мовленнєва компетенція і компетентність.

Викладання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у ВНЗ якраз покликане вирішити ці завдання. Вивчення дисципліни дає змогу не лише узагальнити й систематизувати знання з української мови, набуті студентами у школі, а й сформувати мовну особистість, обізнану з культурою усного і писемного мовлення, яка вміє в повному обсязі використовувати набуті знання, уміння і навички для оптимальної мовної поведінки в професійній сфері, допомагає підвищити рівень загальномовної підготовки, мовної грамотності, комунікативної компетентності студентів, практично опанувати основи офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що забезпечить професійне спілкування на належному мовному рівні [54, С.18]. Особливість викладання державної мови у спортивному вищому навчальному закладі полягає саме в його специфіці. На перший курс приходять юнаки та дівчата безпосередньо із спортивного середовища, де спілкування і досі здійснюється російською мовою.

Тестування, яке проводиться в перші ж дні їх навчання у вищій школі, показує, що значна кількість студентів має низький рівень знань з української мови, недостатню загальноосвітню підготовку. Спортсмени найвищої кваліфікації, які здобувають освіту в університеті, нерідко спілкуються з громадськістю через засоби масової інформації. Часто такий спортсмен є авторитетом для багатьох громадян нашої країни, особливо молодих. Тому дуже важливо, щоб і його мова також була взірцем для пересічних людей. Нерідко спортсменам-олімпійцям доводиться контактувати з мас-медіа інших країн, давати інтерв'ю, відповідати на запитання. Для престижу України у світі, особливо в країнах з сильною українською діаспорою, важливе їх вміння висловлювати свої думки бездоганною українською мовою.

З огляду на сказане, виділяємо завдання, що постають перед викладачами української мови спортивного університету:

- формування комунікативної компетентності студентів;
- збагачення лексичного запасу студентів фаховою лексикою, тобто спортивною термінологією та фразеологією;
- сприяння підвищенню загальнокультурного рівня студентів, виховання в них почуття національної гідності, що великою мірою формує мотивацію вивчення української мови;
- набуття студентами комунікативного досвіду, що сприяє розвитку креативних здібностей студентів та спонукає до самореалізації фахівців, активізує пізнавальні інтереси, реалізує евристичні здібності як визначальні для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця;
- вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері: вплив на співрозмовника за допомогою вмілого використання різноманітних мовних засобів, оволодіння культурою монологу, діалогу та полілогу; сприйняття й відтворення фахових текстів, засвоєння лексики і термінології свого фаху, вибір комунікативно виправданих мовних засобів, послуговування різними типами словників

– підготовка необхідних матеріалів для забезпечення навчального процесу з урахуванням специфіки різних спортивних спеціальностей.

Весь граматичний матеріал намагаємось подавати для різних контингентів студентів на семантико-синтаксичній основі, бо саме цей метод дає можливість поєднати теоретичний і практичний боки навчального процесу, а саме: підвищити грамотність, удосконалити культуру мовлення студентів, допомогти їм опанувати спортивну термінологію, здобути деякі навички перекладу і редагування.

Обмежитися традиційною методикою не можна. Ми повинні зробити акцент у викладанні на комунікативному аспекті мови, відмовившись від зайвого теоретизування, особливо стосовно різного роду граматичних дефініцій [16, С.31-34]. Студенти мають оволодіти стійкими навичками усного мовлення, діалогу, полілогу. Перед нами стоїть також завдання зняти психологічний бар'єр, який є у студентів щодо спілкування українською мовою. З цією метою нами розроблено ряд лексичних тем спортивного спрямування. Кожен студент протягом курсу робить кілька досить ґрунтовних повідомлень з використанням термінів свого виду спорту.

Мова, яка не засвоює і не виробляє наукової термінології - приречена. Ця аксіома перекликається з думками видатного українського мовознавця О.О.Потебні про приреченість мови, яка себе архаїзує, про її розвиток, коли вона дає можливість реалізувати «ближче» й «дальше» значення слів [62, С.19-31]. Тому робота із спортивною термінологією є невіддільною частиною кожного заняття, хоча й тут маємо цілу низку проблем як у виробленні власне української спортивної лексики і термінології, так і в уведенні її до широкого вжитку. У цій роботі використовуємо різні форми: переклад спеціальних текстів, діалоги та зв'язні усні й письмові висловлювання на спортивну тематику, добирання, під керівництвом викладача, термінів до індивідуальних словничків-мінімумів з певного виду спорту [62, С.125-131]. Цей вид роботи дає студентам можливість працювати творчо, привчає до самостійної наукової діяльності.

Поряд із системно-структурним принципом викладання мови використовуємо й культурологічний аспект. Його здійснюємо, добираючи

дидактичний матеріал культурологічного спрямування, що сприяє піднесенню не тільки мовної, але й загальної культури студента. Працюючи з лексикою української мови, розтлумачуючи значення того чи іншого слова, яке несе в собі історичну інформацію, проводимо коротку бесіду на культурологічну тему, згадуємо дещо з історії України, українського народу. Звичайно, тут знання, талант, чуття викладача нічим не можна замінити, все йде від його лінгвістичної компетенції та ерудиції. Така форма роботи має великий виховний потенціал, дає змогу внести в заняття естетичний елемент.

Однією з форм студентської наукової роботи є написання реферату на одну з культурологічних тем, що пропонуються кафедрою тим студентам, які мають високий рівень грамотності та достатній комунікативний потенціал. Такі студенти працюють за індивідуальним графіком, зустрічаючись з викладачем на консультаціях та в позалекційний час. Підсумком цієї роботи є науково-практична конференція, де відбувається захист рефератів.

Оскільки на курс української мови годин виділяється мало, доводиться вдаватися до інтенсифікації навчального процесу. Хоч інтенсифікація давно вже стала звичною в сучасних методиках викладання іноземних мов, все ж проблема ця непроста [44, С.15-19]. Удосконалюються в плані інтенсифікації окремі частини матеріалу або блоки навчального процесу традиційного, лінгводидактичного або техніко-програмованого напрямку, але відсутня система всієї роботи. З нашої точки зору, визначальними у навчанні української мови є:

- граничне наближення змісту навчального матеріалу до потреб студента певної спортивної спеціалізації, до його майбутньої професійної діяльності;
- виділення й опис комунікативних тем і ситуацій;
- контроль рівня грамотності студентів, їх комунікативних можливостей до навчання і після.

Підсумовуючи сказане, хочемо підкреслити, що нині, як і раніше, гостро стоїть проблема створення нових методик викладання української мови

нефілологам, методик, які за мінімальної кількості занять забезпечили б успішне оволодіння українською мовою на всіх рівнях.

РОЗДІЛ 3. ФАХОВА ПІДГОТОВКА ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

3.1 Педагогічні умови адаптації китайських студентів до навчання у спортивному ВНЗ

Проблема адаптації іноземних студентів є світовим явищем, характерними ознаками якого постають загальні проблеми, з якими стикаються в новому середовищі іноземні студенти: подолання мовного бар'єра та культурного шоку, пристосування до цінностей нового суспільства, позбавлення стереотипного сприйняття представників іншої культури, необхідність налагодження соціальних контактів, інтеграція у новому соціумі та самореалізація в ньому. Для вищих навчальних закладів надання освітніх послуг для іноземних громадян є можливістю розширити міжнародні зв'язки, отримати певний міжнародний статус серед вищих навчальних закладів, активізувати інтеркультурні соціальні процеси, що є надзвичайно актуальним у сучасних процесах трансформації у освітньому середовищі.

Метою дослідження є експериментальне дослідження рівня адаптованості китайських студентів до навчання в університетах України спортивного напрямку.

Адаптацію китайських студентів до навчання у ВНЗ України розглядаємо як складний процес активного пристосування та розвитку їх особистості до нового соціокультурного середовища завдяки реалізації у вищому навчальному закладі сукупності умов, які забезпечать набуття та актуалізацію китайськими студентами базових елементів інокультури, навичок міжкультурної взаємодії та навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі, що сприятиме їх успішному професійно-особистісному становленню та розвитку у новому соціальному оточенні.

Аналіз підходів науковців дає підстави стверджувати, що структурними компонентами феномену “адаптація китайських студентів до навчання у ВНЗ України спортивного напрямку” є соціокультурний, соціально-психологічний та дидактичний. Зазначимо, соціокультурний компонент є сукупністю уявлень про

елементи базової культури українського суспільства, культуру та традиції вищого навчального закладу, властиву для нового соціуму систему цінностей та норм поведінки, які актуалізуються китайськими студентами, стають частиною їх особистості й надають можливість адекватно сприймати дійсність. Соціально-психологічний компонент передбачає наявність мотивів, інтересів, потреби, цілі, ціннісно-змістовні настанови, які забезпечують емоційний комфорт китайських студентів, позитивне сприйняття ними іншої культури, відчуття себе частиною студентського колективу університету, спрямовують на отримання майбутньої професії в існуючих умовах вищого навчального закладу, а також виявляються у можливості ефективно взаємодіяти та спілкуватися з оточенням, займати активну позицію в процесі свого навчання, організації дозвілля та відпочинку. Дидактичний компонент є сукупністю знань, навичок та умінь китайських студентів про форми й методи навчально-пізнавальну діяльність, властиві для вищої школи України, що надає їм можливість ефективно організувати своє навчання та успішно оволодівати майбутньою професією. [71] Означені компоненти утворюють цілісність та єдність феномену адаптації китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України. Відповідно до вищезазначеного стає можливим визначення критеріїв та показників адаптованості китайських студентів у культурно-освітньому середовищі вищих навчальних закладів України. Оцінити рівень розвитку соціокультурного компоненту адаптації китайських студентів можливо завдяки ряду критеріїв: когнітивний критерій, передбачає набуття китайськими студентами знань про особливості культури українського народу, норми, правила та моделі поведінки, властиві для нового соціуму та вищого навчального закладу; прийняття китайськими студентами соціокультурних цінностей нового соціуму, що свідчить про ступень засвоєння китайськими студентами соціокультурних реалій, норм, ціннісних настанов та моделей поведінки в українському суспільстві в цілому та у вищому навчальному закладі зокрема, готовність засвоювати цінності нового середовища та ідентифікувати себе у новому культурно-освітньому середовищі. До критеріїв соціально-психологічного компоненту

адаптації китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України ми відносимо: 34 мотиваційно-ціннісний критерій, зміст якого розкривається у сформованій у китайських студентів системі ціннісних настанов, впевнень, мотивів до сприйняття та входження у нове середовище, оволодіння майбутньою професійною діяльністю, наявність власної життєвої концепції та стратегії подальшого особистісного розвитку, невід’ємно пов’язаних з навчанням в університеті та набуттям професії; емоційно-вольовий критерій, який засвідчує про особистісне задоволення та повноту життя китайських студентів у новому середовищі, сприйняття себе як членів студентського колективу, позитивне відношення до оточення, обраній професії та університету, прийняття їх культурної бази, вміння вести себе з членами нової спільноти, налаштовуватись на спільну діяльність та контролювати свою поведінку. [52] Рівень розвитку дидактичного компоненту адаптації китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України можливо оцінити за допомогою організаційно-діяльнісного критерію, який свідчить про засвоєння китайськими студентами навичок та умінь навчально-пізнавальної діяльності в системі української вищої освіти, їхню можливість самостійно організувати власну навчальну діяльність та здійснювати її самоконтроль. Відповідно до обраних критеріїв та показників адаптованості китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України визначено рівні сформованості досліджуваного феномену: низький, середній та високий. [36]

Наступним напрямом дослідження стало виявлення проблем адаптації китайських студентів до навчання у вищому навчальному закладі, що надавало змогу оцінити рівень розвитку дидактичного компоненту адаптації китайських студентів до культурно-освітнього середовища ВНЗ. Під час опитування та анкетування ми намагались виявити пізнавальні інтереси китайських студентів, мотиви вибору майбутньої професії, мотивацію навчання в університеті, їх відношення до навчання та чинники, що впливають на його успішність. При виявленні мотивів вибору професії та приїзду на навчання в Україну було

встановлено, що 29 % студентів обрало свою професію за порадою батьків, 20 % – за порадою знайомих, на 24 % студентів вплинули певні події життя, інші студенти або не могли точно сформулювати відповідь, або соромились відповідати відверто. Втім, 68 % китайських студентів були впевнені у правильності свого вибору. Вибір конкретного вищого навчального закладу в Україні китайські студенти пояснювали порадою знайомих, які навчаються у цьому університеті (36 %), порадою китайських викладачів (20 %) або рідних (26 %), можливостями оплатити навчання у ВНЗ (49 %), високим рівнем підготовки тут фахівців (21 %). У обраній професії китайських студентів приваблює можливість приносити людям радість (36 %), надавати їм допомогу (8 %), бути корисним (44 %), отримати роботу з високою заробітною платою (36 %), набуття високого соціального статусу (24 %). Втім, 28 % студентам було важко відповісти, що пов'язано з невизначеністю щодо вибору професії. Ще раз було підтверджено, що навчання як цінності сприймають всі китайські студенти, втім за період навчання у 72 % респондентів відношення до навчання покращилось. За результатами дослідження проблем дидактичної адаптації були виявлено, що навчання дається порівняно легко тільки 39 % китайських студентів. До головних труднощів дидактичної адаптації студенти віднесли нові методи навчання (26 %), відсутність постійного контролю з боку викладачів (9 %), невміння планувати свій час (10 %), відсутність навичок самостійної роботи (20 %), значене нервово напруження, пов'язане із розставанням з близькими (36 %), складність перебування у студентській групі (33 %), незначний рівень доброзичливого, зацікавленого відношення з боку викладачів (52 %). Разом з тим, китайські студенти (72 %) свідчать, що рівень викладання у вищому навчальному закладі є високим. Таким чином, більше третини китайських студентів не впевнені у виборі професії, що зменшує мотивацію їх навчання в університеті, а також мають певні ускладнення навчально-пізнавальної діяльності обумовлені як загальними проблемами адаптації 37 особистості до навчання у вищій школі, так і відмінностями освітніх систем Китаю та України. Як свідчить дослідження, ускладнення дидактичної адаптації у більшій мірі пов'язане із соціально-

психологічними проблемами китайських студентів.

Отримані дані педагогічної адаптації засвідчили, що більшість китайських студентів має інтегральний показник адаптивності, а рівень самоприйняття значно перевищує не тільки показник прийняття інших, але й всі інші показники. Отже, методика діагностики педагогічної адаптації виявила невисокий рівень адаптації китайських студентів до навчання, складність їх взаємодії з іншими членами групи, достатньо високий рівень дискомфорту. При цьому, провину за такий стан речей більшість студентів покладає на себе, про що свідчать показники рівня інтернальності. Було також встановлено, що найбільш проблемним є емоційна комфортність та високий рівень внутрішнього контролю китайських студентів. Тому ми вважали необхідним з'ясувати, наскільки значним є рівень того емоційного дискомфорту, який відчувають китайські студенти у новому для них культурно-освітньому середовищі.

Проведений аналіз реальної практики адаптації китайських студентів до навчання у вищих навчальних закладах України засвідчив, що основні проблеми адаптації китайських студентів, які приїхали отримувати вищу освіту в Україну, пов'язані з їх соціально-культурними та психологічними особливостями, а також своєрідністю попереднього досвіду навчальної діяльності. Враховуючи це, структуру означеного феномену складають соціокультурний, соціально-психологічний та дидактичний компоненти, рівень розвитку яких можливо оцінити завдяки комплексу критеріїв, а саме: когнітивного, прийняття китайськими студентами соціокультурних цінностей нового соціуму, мотиваційно-ціннісного, емоційно-вольового та організаційно-діяльнісного. Під час констатувального етапу педагогічного експерименту було встановлено, що китайські студенти стикаються з необхідністю інтеграції у новий соціум та засвоєння суспільних норм, моделей поведінки, цінностей, які значною мірою відрізняються від властивих китайській культурі та сучасному китайському суспільству. Означене вимагає знаходження тих механізмів адаптації, які нададуть певних ознак культурно-освітньому середовищу вищого навчального закладу та оптимізують умови успішної адаптації китайських студентів.

3.2 Технологія розвитку критичного мислення студентів-іноземців через читання і письмо

Методика викладання російської мови як іноземної – це теорія навчання російській мові як засобу спілкування, розвиток у студентів-іноземців здатності користуватися мовою як засобом комунікації. Мова – це засіб спілкування, мова – це діяльність спілкування. Іноземець, який вивчає російську мову, повинен не тільки знати, як вона улаштована, але й практично володіти нею, тобто знати, як вона діє. Тому всі логіко-граматичні структури вивчаються в курсі російської мови як іноземної заради їхніх функцій, які відповідають комунікативним потребам студентів певного контингенту. Як писав А.А. Леонтьєв: «Предмет методики навчання російській мові як іноземній - оптимальна система керування навчальним процесом, тобто система, спрямована на найбільш ефективне оволодіння студентами російською мовою»[55, С. 23]. При цьому функції мовних явищ вивчаються на заняттях у природних ситуаціях або в тих, що імітують, наближаються до реальних ситуацій спілкування. Провідним методом є тренування в мовній практиці на відібраному певним чином комунікативно-значимому мовному матеріалі.

Процес оволодіння мовою носить при цьому свідомий характер, а саме володіння – безпосередньо-інтуїтивний, що відповідає психологічним закономірностям мовної діяльності. Комунікативна мета й комунікативна спрямованість навчання визначають досліджуваний матеріал, види мовної діяльності, рівні сформованості навичок і вмінь, характер і обсяг країнознавчих знань та знань в області фаху. Зміст навчання містить у собі мовний матеріал на різних рівнях (фонетика, лексика, граматики, стилістика), інформативний матеріал (спеціальні тексти), завдання з формування навичок і вмінь у всіх видах мовної діяльності (у читанні, аудіюванні, говорінні, письмі) і коментар викладача, до якого входить загальний контекст спілкування й правила використання мовного матеріалу[57, С. 138].

Наш час – час інновацій, нововведень і новоутворень. Щодня ми зіштовхуємося з новим товаром і продуктом, новим знанням, новими ідеями. Цьому повинен відповідати й процес навчання, і методи навчання.

Призвичаєння до інноваційних методів навчання, постійне їх використання дозволяють зробити відкритим до нововведень мислення самих іноземних студентів, навчити працювати на випередження, оскільки ці якості є особливостями інноваційного навчання.

Інноваційні методи навчання – це активні методи навчання, що мають істотну перевагу в навчальному процесі й несуть нові способи взаємодії «викладач–студент», певне нововведення в практичній діяльності у процесі оволодіння навчальним матеріалом на заняттях з російської мови, літератури, країнознавства тощо.

Через впровадження нових методів відбувається реальне реформування процесу навчання й освіти в цілому, що може реалізувати кожний викладач на кожному конкретному занятті в іноземній аудиторії.

Інноваційне навчання – особливий тип оволодіння знаннями. Студент у вищому навчальному закладі повинен набути таких вмінь й навичок: ініціативу, співробітництво, роботу в колективі, взаємне навчання, оцінку, комунікацію, вміння логічно мислити, рішення проблем, прийняття рішень, одержання й використання інформації, планування, вміння вчитися тощо.

Інноваційні методи навчання дозволяють формувати досвід творчої й інноваційної діяльності студентів, що в остаточному підсумку впливає на компетентність майбутнього фахівця.

Інноваціями в освіті називають нововведення, нововведення в змісті освіти, у формах і методах навчання, у стосунках «викладач–студент», у використанні інформаційних технологій навчання, впровадженні нового обладнання, в організації навчально-виховного процесу, його керуванні тощо.

Особливостями інноваційного навчання є робота на випередження, передбачення розвитку; відкритість до майбутнього; спрямованість на особистість, її розвиток; обов'язкова присутність елементів творчості;

партнерський тип стосунків: співробітництво, співтворчість, взаємодопомога тощо.

Викладання мови набуло прикладного характеру, у той час як раніше воно було порівняно відокремленим і теоретизованим. Учитель-ментор, вчитель-диктатор не здатен надати студентам волю вибору й забезпечити необхідність в усвідомленні настільки тонкої матерії, як мова, «волю навчання». Тому такий негативний педагогічний образ поступово стає надбанням історії. На зміну йому прийшов учитель-спостерігач, вчитель-посередник, учитель-«умиротворитель» і вчитель-«керівник». Хоча особистість викладача в цьому випадку відходить на другий план, вплив її на аудиторію не зменшується, а, навпаки, зростає [3, С. 88].

У завдання викладача входять традиційні, але важливі аспекти постановки вимови, формування граматичної бази, ліквідації психологічного і мовного бар'єра, що перешкоджають спілкуванню.

Отже, активізація процесу опанування мовою при викладанні російської мови як іноземної може бути досягнута з опорою на сучасні методи, що ставлять у центр навчального процесу особистість студента, його здатності й інтереси. У практиці викладання російської мови як іноземної накопичений багатий досвід з використання різних методів, і викладач може обрати найбільш підходящі, що відповідають цілям і завданням навчання.

Інноваційні методики роблять заняття з російської мови цікавішими, яскравішими. Самостійний пошук рішення, активна розумова діяльність сприяють підвищенню ефективності навчального процесу.

Правильна організація занять з використанням інноваційних технологій вимагає, щоб кожен студент був зайнятий рішенням посильної для нього проблеми, тому що лише за цієї умови можна підтримати в нього інтерес до навчання. Тому перед викладачем стоїть завдання: бачити у занятті не тільки навчально-виховну проблему, але й визначити шляхи розв'язання цієї проблеми стосовно кожного студента. Диференційований підхід необхідний на всіх етапах засвоєння знань і вмінь [66, С.176-178].

Використання нових технологій на заняттях з російської мови дозволяє

активізувати пізнавальні інтереси у студентів, контролювати діяльність кожного, значно збільшити темп роботи, вирішити відразу кілька завдань: вивчити новий матеріал, закріпити його, виконуючи практичну роботу, що включає різні види вправ, поглибити знання, провести контроль. Дуже важливо, що студенти працюють із захопленням на будь-якому етапі заняття, і це підтримує інтерес до предмета в цілому.

Використання інноваційних технологій на заняттях з російської мови показало, що міняється ставлення студентів до предмета, вони не бояться проявляти свою ініціативу в рішенні запропонованих завдань, висловлювати свою власну думку, прагнуть опанувати програмовий матеріал на більш високому рівні.

Таким чином, використання інноваційних методик на заняттях з російської мови дозволяє студентам не тільки одержувати нові знання, але й почувати власну відповідальність за результат, за майбутнє.

3.3 Принципи організації програмного матеріалу з української мови для навчання іноземних аспірантів

Кожного року на навчання до Національного університету фізичного виховання і спорту України прибувають студенти з різних куточків світу. Основною задачею, яка стоїть перед викладачами-мовниками, є навчання цих студентів мові фаху, яка допоможе їм у майбутньому слухати спеціальні дисципліни, сприймати інформацію, брати участь у семінарах, диспутах, вільно поводитися на практиці.

Слід звернути увагу на важливу проблему, яка полягає у тому, що наукова мова важка для студентів-іноземців. Це можна пояснити особливим статусом наукової інформації, викладення якої підпорядковується низці специфічних для наукового стилю мовлення ознак: тематична визначеність наукової інформації, об'єктивність та логічність викладу, оперування певними поняттями, прагнення до відтворення специфічних мовленнєвих норм, та власне оздоблення інформації.

Проблемі формування у студентів-нефілологів навичок монологічного (письмового і усного) мовлення присвячено чимало робіт. Питання подачі наукової термінології піднімали В.Г. Костомаров, Т.П. Бузова, Дж. А.Данн, Валентина Аврамова та ін.; до проблем створення комунікативних лексичних мінімумів наукової термінології зверталися Л.В.Московкін, А.Ю. Коренєва, Ю.Е.Прохоров та ін.; нові розробки щодо виокремлення потрібної інформації з наукових текстів наявні у З.З. Чернишової, В.В. Морковкіна.

Метою нашого дослідження є визначення комунікативних задач, для розв'язання яких необхідні знання елементів аналізу наукової інформації на рівні монологічного відтворення.

Загальновідомо, що наукове мовлення – це форма виявлення наукового типу мислення, підґрунтям якого є раціональні прийоми пізнання дійсності: індукція та дедукція, аналіз та синтез, поняття, зміст, висновки, роздуми тощо. Не дивлячись на те, науковий стиль мовлення має численні різновиди, що обумовлені

як галуззю людських знань, так і ступенем формалізації засобів відображення різних специфічних понять, ми маємо підстави говорити про мову наукового пізнання, як про єдину, яка складається з різних наукових підмов, але ґрунтується на єдиній загальноживаній лексиці. Мова конкретної наукової дисципліни – складний осередок, словник якого вміщує, з одного боку, спеціальну системно об'єднану термінологію, а з іншого, – загальноживану лексику і фразеологію, тобто розряд мовних засобів, за допомогою яких реалізується функція передачі наукової інформації. [46]

У зв'язку з цим ми вирішили оптимізувати процес навчання видам мовленнєвої діяльності на матеріалі наукової прози. Підбору текстів з фаху є одним з найважливіших для викладача, який працює зі студентами-нефілологами. Цей відбір повинен визначатися комунікативними потребами студентів у начальній-професійній сфері, а це перед усім – читання підручників зі спеціальних дисциплін, виступи на семінарах, відповіді на запитання та іспитах. На жаль, на практиці відбір текстів часто проводиться за принципом їх тематичної значущості для даної дисципліни, тобто студентам на заняттях з російської мови пропонується те, що важливе з точки зору викладача-предметника, а не те, що важливе для реалізації конкретної мети навчання російської мови на даному етапі. Щоб усунути цю проблему, викладачі кафедри української та іноземних мов плідно співпрацюють з колегами спеціальних кафедр, використовуючи у своїх методичних розробках та посібниках тексти з фаху, адаптуючи їх з урахуванням таких аспектів: стандартизація засобів, видалення іншостильових елементів, нейтралізація емоційно-експресивних елементів, економічність у використанні мовних засобів, суворе композиційне розчленування тексту.

Кожен відібраний текст повинен оцінюватися з методичної точки зору: вирішення яких комунікативних завдань повинні опанувати студенти на його матеріалі. З цією метою відбираються тексти, що характеризуються наявністю загальної для більшості аспектів комунікативною інтенцією, типізованою інформацією, стійкою композиційною будовою, певним набором мовних засобів.

Він повинен характеризуватися семантичною структурною та комунікативною цілісністю, чітке уявлення про які сприяє виокремленню у ньому основної та додаткової інформації та комунікативних (змістових) блоків, що несуть цю інформацію. Наявність цих характеристик дозволить використати такий текст як одиницю навчання.

Характерними рисами наукового стилю мовлення є логічна побудова, об'єктивність викладу, повнота охоплення теми, суворість науковості, короткі та ясні висловлювання, поєднання функційно-сенсових типів мовлення (опис, розповідь, роздум) у різних пропорціях та співвідношеннях. У роботі над вибором та адаптуванням текстів ми намагаємося домогтися того, щоб вони стали джерелом актуальної спеціальної інформації та відповідали матеріалу, що складає предмет вивчення – реабілітацію. [48]

Усі тексти підпорядковуються єдиній меті – ознайомити студентів-іноземців з інформацією про способи, методи, засоби тощо фізичної реабілітації; сприяти засвоєнню ними базової лексики та термінології; формувати у них вміння і навички аналізу отриманої інформації та вживання певних конструкцій.. Структурно-змістова побудова текстів у методичних розробках виражається у певному розташуванні його частин, їх зв'язку між собою, обумовленому тематикою, загальною ідеєю, призначенням та змістом. Вони будуються за законами логіки, тобто діляться на вступ, основну частину та висновки. Речення за певними законами (лінійна послідовність, логічна цілісність, зв'язність тощо) об'єднуються в абзаци та комунікативні блоки. Обов'язковим композиційним елементом тексту має стати логіка думки: від загального подання інформації до більш детального її розгортання. Відомо, що текстам притаманні тема та спосіб викладення. Тема визначає загальну структуру, а спосіб викладення характеризує підтеми більш низького ярусу поділу і визначає форму та зміст складових, а також логічні зв'язки між ними. [65]

У нашому випадку тематика текстів відображає інформацію про засоби фізичної реабілітації при захворюваннях різних систем організму та після травм і оперативного втручання. У зв'язку з цим ми виокремили найбільш частотні з

тенденцією повторення компоненти текстів, які і були нами використані з метою побудови у моделі тексту як одиниці навчання студентів-іноземців.

Найчастіше ці тексти вміщують певні комунікативні блоки, що забезпечують змістовність та структуру. До них належать:

- дефініція хвороби; актуальність питання;
- етіологія;
- клінічна картина;
- прогноз;
- лікування та реабілітація. [3]

Таким чином, структурно-змістова організація текстів виглядає як відповідність розташування комунікативних блоків з планом логіки викладення. Вступу відповідає комунікативний блок «Дефініція хвороби» (іноді «Класифікація форм хвороби»), основній частині – комунікативні блоки «Етіологія», «Клінічна картина», «Прогноз» та «Лікування та реабілітація». Висновок, який за часту має коротко підсумовувати викладений матеріал, для наших текстів не властивий. Хоча завершальним реченням, як правило, є таке «застосування фізичних вправ сприяє зростанню дії інших лікувальних засобів (медикаментозних, фізіотерапевтичних тощо)». Цей чинник обумовлюється функційно-сенсовим типом мовлення, адже у наших текстах роздумів та розповідей набагато менше, ніж описів, тому ми вважаємо відсутність висновку типовим явищем.

Порядок подачі комунікативних блоків залежить від плану викладення теми. Текст, як правило, починається дефініцією, або вступом, у якому розкривається актуальність поставленого питання. Недоцільно і не логічно було б починати його з комунікативного блоку «Лікування та реабілітація». Кожний комунікативний блок має свою підтему у межах загальної теми, про що твердить його назва, чи навпаки, окремий комунікативний блок зі своєю підтемою може перетворитися на тему окремого тексту. За приклад візьмемо текст «Реабілітація при захворюваннях органів травлення» Комунікативний

блок «Клінічна картина» вимагає розкриття питання про порушення обміну речовин як симптому хвороби. Ми вважали доцільним виокремити це питання в повноцінний текст з усіма його структурними одиницями, так як проблема обміну речовин вимагає більш розширеного висвітлення і має дещо відмінні форми застосування вправ фізичної реабілітації. А це зі свого боку, призводить до введення нових термінів і терміносистем. Студентові-іноземцю буде важко опанувати такий масив спеціальної лексики. А за умови поділу ця проблема знімається. [1]

Варто підкреслити, що абзаци у текстах не впливають на визначення меж комунікативного блоку, який може вміщувати як один так і кілька абзаців. Щодо типів мовлення, то у текстах наявні такі: опис, міркування, розповідь з елементами опису, – вони найбільш характерні для наукових текстів.

Таким чином, студенти-іноземці, читаючи спеціальні тексти, членуючи їх на частини, не лише готуються до сприйняття подальшої інформації на лекціях, семінарах тощо, а й відмінно й у повному обсязі засвоюють спеціальну лексику і термінологію.

Мета наших подальших досліджень – створення методичних посібників на матеріалах спеціальних текстів, які допоможуть аспірантам-іноземцям успішно захищатися за обраним фахом.

3.4 Принципи відбору професійного ревалентного матеріалу для посібника з української мови як іноземної

Як відомо, підгрунття змісту навчання іноземній мові складає навчальний матеріал, під яким розуміється спеціально відібраний і методично організований матеріал, що підлягає презентації й засвоєнню у процесі навчання. Він може включати озвучені та письмові тексти, невербальні знакові повідомлення (формули, графіки, схеми), невербальні засоби спілкування, реалії країн, мови яких вивчають студенти. У навчальному процесі з вивчення іноземної мови текст є підгрунттям навчання мовної діяльності, служить джерелом фактичної й лінгвістичної інформації. Багато дослідників вважають, що операції з переробки тексту (письмового, що звучить або представленого графічно) є основними засадами організації навчального процесу з оволодіння всіма видами мовної діяльності. Така точка зору є слушною, тому що саме робота з текстом – навчання учнів різним операціям з одиницями тексту всіх рівнів: речення, надфразовою єдністю, міні текстом (субтекстом), набуття ними навичок і вмінь реконструкції, трансформації й конструювання тексту для рішення різних комунікативних задач є продуктивною засадами навчання іноземній мові. Особливо це стосується магістрантів, тому що магістратура є етапом підготовки фахівця з окремого напрямку. Магістрант одержує можливість більш детально вивчити технологічні процеси й устаткування, пов'язані з дуже вузькою спеціалізацією. Курс магістратури триває два роки, після закінчення яких магістр повинен написати і захистити наукову роботу, пов'язану з його спеціалізацією. Саме в цьому випадку завдання іншомовної лінгвістичної підготовки полягає у формуванні навичок і вмінь з іноземної мов, пов'язаних з лексичним матеріалом конкретної спеціальності. Згадані проблеми й зумовили визначення **мети роботи**: науково-технічний стиль має свою специфіку, особливу для кожної мови, і її необхідно враховувати в процесі перекладу. Характерними рисами науково-технічного стилю є його інформативність, логічність, точність і об'єктивність, а, отже, ясність і зрозумілість. [1]

Дослідження базувалися на аналізі загальної та спеціальної науково-методичної літератури, в якій розглядають проблеми іншомовної лінгвістичної підготовки полягає у формуванні навичок і вмінь з іноземної мов, пов'язаних з лексичним матеріалом конкретної спеціальності.

Під час добору лексичного матеріалу на початковому етапі навчання можуть допомогти статті, пов'язані з тематикою наукової діяльності магістрантів.

Відбір текстів має першорядне значення. При відборі матеріалів необхідно враховувати як екстралінгвістичні, так і лінгвістичні чинники. Екстралінгвістичними чинниками вважаються такі критерії:

- вмотивованість: представлений текст повинен бути цікавий студентам, надихати їх пізнавати нове, вчитися. Тут необхідно враховувати особливості навчальної ситуації, їх загальні або професійні (якщо мова йде про професійно орієнтоване навчання) інтереси;
- методичність: відібраний навчальний матеріал повинен вміщувати базу для створення на його підґрунті вправ і завдань;
- доступність: рівень складності змісту тексту повинен відповідати рівню когнітивного розвитку тих, хто навчається
- потенціал для розвитку учнів: матеріал повинен послужити надалі стимулом для студента продовжити роботу за межами аудиторії, сприяти подальшому зростанню особистісного, творчого потенціалу тих, хто навчається, їх когнітивному розвитку.
- ресурс актуальності: Як довго зміст тексту зможе залишатися актуальним? Необхідно пам'ятати, що сьогодні інформація дуже швидко застаріває, багато життєвих реалій ідуть у минуле, змінюються іншими ще вчора актуальні проблеми, втрачають свою гостроту. [5]

До лінгвістичних чинників можуть належати мовний матеріал, а також тематична спрямованість тексту.

Параметрами автентичного навчального тексту повинні стати:

- структурна автентичність (відбиває культурні особливості й традиції побудови тексту);
- лексична автентичність (наповнення тексту спеціальною лексикою, мовними кліше, що використовуються в сферах функціонування й з комунікативними цілями і мають для тих, хто навчається, професійну цінність);
- функціональна автентичність (має на увазі природність навчальної ситуації, завдань, що диктують відбір мовних засобів вирішення комунікативного завдання). [12]

На підставі аналізу методичної літератури можна зробити висновок, що основними критеріями, крім уже згаданої автентичності, є: доступність (доступність навчальних матеріалів для мовного рівня студентів); відповідність психологічним і віковим особливостям і інтересам тих, хто навчається, інформативність; ситуативність; проблемність (наявність у них проблемного завдання); соціокультурна насиченість; комунікативна спрямованість; лінгвістичний потенціал: наявність у тексті мовного матеріалу, що підлягає вивченню; можливість їх використання для розвитку навичок інших видів мовної діяльності (письма, говоріння); професійна спрямованість або відповідність спеціалізації тих, хто навчається (у ситуації навчання мові спеціальності); когнітивний потенціал: можливість сприяти подальшому когнітивному розвитку студентів.

У процесі роботи над текстом відбувається розвиток не тільки навичок професійно орієнтованого читання, але й письма, говоріння й аудіювання, що припускає активну взаємодію студентів один з одним в інформаційному середовищі за рішенням проблемних завдань і сприяє більш ефективному розвитку навичок і вмінь усіх видів мовленнєвої діяльності, а також їх творчого мислення і подальшого когнітивного розвитку. [12]

Говорячи про мову спеціальності, використовують два формулювання «навчально-наукова» і «професійна» мова. Це обумовлене виділенням двох аспектів комунікації: академічного й ділового. Академічний аспект представлений мовою навчально-наукової сфери. Учасники ситуації навчального спілкування – викладач і

студенти. У межах даного аспекту комунікації вводиться науковий стиль мови. Ділове спілкування реалізується між фахівцями за допомогою засобів офіційно-ділового стилю. Студенти-іноземці, які отримують вищу освіту нерідною мовою у вищому навчальному закладі, вивчають не просто науковий стиль мови, а мову спеціальності. Мова спеціальності – це практична реалізація наукового й офіційно-ділового стилю мови в системі потреб певного профілю знань і конкретної спеціальності. У методичному плані – це аспект викладання мови, яка забезпечує навчально-наукове й професійне спілкування при одержанні спеціальності в освітній установі. Мова спеціальності – це практична реалізація наукового й офіційно-ділового стилю мови в системі потреб певного профілю знань і конкретної спеціальності. [40]

Актуальність дослідження обумовлена розширенням зовнішньоекономічних зв'язків нашої країни, виходом її на світовий ринок, посиленням процесу вивчення світового досвіду і його адаптації до соціально-економічних умов нашого суспільства. Знання мови спеціальності стає однією з важливих вимог, що висувуються перед студентами-іноземцями в умовах навчання у вищих навчальних закладах. Сьогодні суттєво міняються вимоги до рівня володіння мовою спеціальності, першорядне значення набувають практичні навички, що передбачають знання ділового спілкування в усному і письмовому мовленні, уміння використовувати його у своїй професійній діяльності.

У наші дні до провідних методичних принципів належить принцип комунікативності, дотримання якого забезпечує практичну спрямованість занять, що орієнтують на оволодіння мовною діяльністю в обраній сфері спілкування.

Вміння висловлюватися засобами мови спеціальності набуваються в результаті ознайомлення студентів з правилами, інструкціями, коментування значення, що пояснює, лексико-граматичні одиниці. Шлях оволодіння мовою від усвідомлення властивостей і особливостей мовних одиниць і правил їх функціонування до практичного застосування в процесі мовної діяльності визначається як «шлях зверху» (Л.С. Виготський) і вважається найкращим.

Необхідним є створення при введенні нового матеріалу асоціативних зв'язків з різних сфер діяльності, що забезпечується в результаті доступного викладу матеріалу, який викликає зацікавленість у студентів.

Вирішальною умовою міцності засвоєння матеріалу є організація тренування, для чого використовуються різноманітні вправи. Основне призначення тренування - доведення вивченого явища до вільного відтворення й застосування в комунікативно-значимих контекстах. Варто зауважити, що міцно засвоюється тільки той матеріал, який студент може застосувати для розв'язання комунікативних завдань у різних ситуаціях спілкування. При цьому треба прагнути до багаторазового відтворення матеріалу в різних контекстах протягом усього курсу. [50]

Взаємозалежні елементи різних рівнів потрібно об'єднувати у єдине ціле, що припускає: такий опис мовного матеріалу в навчальних цілях, при якому одиниці мови розглядаються з погляду їх комунікативної і функціональної значимості для вираження різного змісту (комунікативних намірів); формування у свідомості, студентів уявлення про мову як цілісну систему, що полягає з набору мовленнєвих і мовних елементів і правил їх уживання; вивчення граматики в органічному зв'язку з лексиною, що дозволяє виявити лексико-семантичні особливості мовних одиниць у процесі їх функціонування; вивчення морфології на синтаксичному підґрунті, що припускає введення закінчених мовних одиниць (речень і словосполучень) у зв'язку з умовами спілкування. [50]

Контроль за рівнем опанування пройденого матеріалу сприяє міцності його засвоєння. Із цієї причини він повинен носити систематичний характер, а викладач повинен використовувати різноманітні його форми, серед яких обов'язковою є робота з текстом.

Окрім роботи над текстами наукового стилю й тестовими завданнями ми також застосовуємо інтерактивні методи навчання у форматі самостійної роботи студентів під керівництвом викладача і самостійної роботи студента одноосібно. При інтерактивному методі навчання студенти засвоюють систему пошукової діяльності, способи постановки й розв'язання проблем, а також навички

самостійної роботи з текстовим матеріалом.

Отже, зважаючи на викладене вище, можна констатувати важливість відбору та методичної організації текстового матеріалу, що підлягає презентації та засвоєнню у процесі навчання, бо він складає підґрунтя змісту навчання іноземної мови, є засадами навчання мовленнєвої діяльності, слугує джерелом фактичної і лінгвістичної інформації.

ВИСНОВОК

«Інноваційні методи навчання мовам та професійному перекладу у вищому спортивному навчальному закладі» (№ державної реєстрації 0164001617) – це основна тема, що відповідає технічному завданню науково-дослідної роботи кафедри на 2017 рік.

– «Науково-методичне підґрунтя удосконалення системи навчання мов у вищому навчальному закладі спортивного профілю»,

– «Інноватика в навчанні та викладанні мов у вищому навчальному закладі спортивного профілю»,

– «Фахова підготовка іноземних громадян в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку».

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, основними напрямками оновлення змісту вищої освіти є: особистісна орієнтація системи освіти, пріоритет загальнолюдських і національних цінностей, забезпечення якості освіти на основі новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики.

Для досягнення комунікативної компетенції – комунікативних вмінь, сформованих на основі мовних знань, навичок і вмінь – викладач іноземної мови використовує новітні методи навчання, що поєднують комунікативні та пізнавальні цілі.

Новітні методи навчання іноземних мов сприяють одноразовому вирішенню проблем комунікативного, пізнавального та виховного характеру: розвитку уміння і навички спілкування, встановленню емоційного контакту із студентами, навчанню їх працювати в команді та зважати на думки і висловлювання інших. Вивчення і застосування на практиці інноваційних методологічних підходів надають можливість викладачам іноземної мови впровадити та удосконалити нові методи роботи, підвищити ефективність навчального процесу і рівень знань студентів.

Провідними мотивами навчання англійської мови як фахової дисципліни студентами вищого навчального закладу є мотиви професійного досягнення,

комунікативні, пізнавальні та мотиви зовнішні. Засобом їх формування слугує методика викладання та зміст англійської мови як навчального предмета.

Однією з головних цілей у процесі навчання ESP є навчання комунікації, а саме формування комунікативної англомовної професійно спрямованої компетенції у студентів різнопрофільних ВНЗ. Специфічною формою взаємодії між викладачем та студентом у процесі навчання виступає педагогічна комунікація.

Вивчення іноземної мови у вищій школі набуває практичного значення, а комунікативна функція мови відіграє головну роль в процесі вираження почуттів, суджень та засвоєнні інформації, знань, що подаються в будь-якій формі.

На сучасному етапі розвитку освіти модель навчання може існувати у поєднанні з використанням новітніх технологій навчання англійської мови, а саме мультимедійних засобів навчання та мультимедійних технологій навчання. Тому нові освітні тенденції мають утілюватися під керівництвом компетентного викладача, який здатний поєднувати викладання мови, застосовуючи нові методи та форми навчання. Технічні засоби і технології продуктивно змінюють можливості викладача, роблять заняття більш насиченим. За допомогою мультимедійних проекторів здійснюється матрична презентація матеріалу, яка частково звільняє студента і викладача від друкованого тексту, від постійного читання та вивчення напам'ять. Тому поява сучасної методики викладання із залученням мультимедійних технологій покращує та насичує процес навчання, дає можливість обробити та абсорбувати значно більший обсяг навчального матеріалу та відповідно підвищити практичний рівень володіння англійською мовою.

Підготовка висококваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, а також здатних до компетентної, відповідальної й ефективної діяльності за своєю спеціальністю неможливе без підвищення ролі самостійної роботи студентів. Важливу роль в організації самостійної роботи студентів відіграє використання додаткових засобів навчання. Одним з найефективнішим

методом вирішення проблеми є використання інформаційно-комунікативних технологій.

Викладачі застосовують інтерактивні методи навчання у форматі самостійної роботи студентів під керівництвом викладача і самостійної роботи студента одноосібно. При інтерактивному методі навчання студенти засвоюють систему пошукової діяльності, способи постановки й розв'язання проблем, а також навички самостійної роботи з текстовим матеріалом.

Одним з важливих аспектів підготовки іноземних громадян на підготовчих відділеннях та факультетах вищих навчальних закладів України їх гармонійна адаптація іноземних громадян як основи майбутнього студентства країни. Усі фактори негативного впливу на адаптацію іноземних учнів до нових умов навчання і життя на початковому етапі діють одночасно, тому значно підвищується роль педагога у визначенні провідних факторів для кожного іноземця.

Саме ставлення до розвитку власної мовленнєвої діяльності – це формування гармонійної особистості, яка намагається пізнавати мову як джерело духовності, світосприймання, засіб опанування майбутньою професією, пізнання культури країни, до якої вони прибули на навчання.

Протягом року викладачі кафедри дослідили 3 підтеми, що стосуються оптимізації змісту навчання студентів, його корекції на підставі аналізу та стандартизації нових навчальних програм вищої школи і світових освітніх систем з метою використання найбільш ефективних методичних засобів та інноваційних прийомів навчання. Результати проведених досліджень протягом звітного року знайшли своє відображення у доповідях, які були представлені на науково-практичній конференції, круглому столі та науково-методичному семінарі викладачів кафедри.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. А.Х. Сатретдинова, Г.А. Самохина, Н.М. Травинская, З.Ж. Джулдузбаева, Т.Н. Максимова Аннотирование и реферирование научного текста: учебное пособие по русскому языку для иностранных студентов 3-4 курсов, обучающихся по специальностям: Лечебное дело, Педиатрия, Стоматология, Фармация / А.Х. Сатретдинова, Г.А. Самохина, Н.М. Травинская, З.Ж. Джулдузбаева, Т.Н. Максимова Астрахань: Изд-во ГОУ ВПО АГМА, 2011 г. – 78 с.
2. Аблялімова // Інформаційні технології в освіті. – 2011. – № 10. – С. 110 –116.
3. Акишина, А. А. Учимся учить: для преподавателя русского языка как иностранного [Текст]/А. А. Акишина, О. Е. Каган.//– 2-е изд., испр и доп. – М. : Рус. яз., 2002. – 256 с.
4. Аксенова Г.Н. Интенсификация учебного процесса по иностранным языкам в неязыковом вузе. Уфа, 1985. - 84с.
5. Алешина Т. Н., Дмитриченко В. В., Дьяченко С. В., Самойлова С. В.Обучение реферированию и аннотированию текстов по специальности: Учеб.-метод. пособие / Алешина Т. Н., Дмитриченко В. В., Дьяченко С. В., Самойлова С. В. – М.: Академия ГПС МЧС России, 2011. – 56 с.
6. Антощук Є. В. Знайомтесь, ваша пам'ять: швидка педагогічна допомога від Української школи ейдетики / Є. В. Антощук. - К.: Вирій, 2009. - 192 с.
7. Антощук Є. В. Метод невербальних асоціацій / Є. В. Антощук // Завуч. - 2007. - № 30. - С. 13-14.
8. Антощук Є. В. Швидка педагогічна допомога / Є. Антощук // Початкова освіта. - 2000. - № 3 (51).-С. 3.
9. Арутюнов А.Р. Теория и практика создания учебника русского языка для иностранцев./ Арутюнов А.Р.// М., 1990. – 168 с.

10. Архангельский СИ. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. М, 1980. - 368 с.
11. Баженова, Е.А. Английский язык для физкультурных специальностей: учебник для студентов высших учебных заведений // Е.А. Баженова, А.Ю. Гренлунд, Л.Я. Ковалева, А.В. Соколова. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 352 с.
12. Бакланова И. И. Учебный и научный тексты с точки зрения постулатов речевого обращения / Бакланова И. И. // Русский язык в школе, 2010. – №5. – С. 13-18.
13. Бахтин М. М. Собрание сочинений. Т. 5: Работы 1940-х – начала 1960-х годов / Бахтин М. М. – М.: «Русские словари», 1997 – 732 с.
14. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики: исследования разных лет / Михаил Михайлович Бахтин. — М. : Худож. лит., 1975. — 502 с.
15. Бахтин М. М. Собрание сочинений. Т.6: «Проблемы поэтики Достоевского» 1963, Работы 1960-х – 1970-х гг. / Бахтин М. М. – М.: «Русские словари», «Языки славянской культуры», 2002. – 800 с.
16. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. — К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 342 с.
17. Беляева А.С. Обучение иноязычному профессионально ориентированному речевому общению с учетом специфики физкультурных вузов: Автореф. канд.пед.наук. Санкт-Петербург, 1997. – 43с.
18. Беляева А.П. Дидактические принципы профессиональной подготовки в профтехучилище. М, 1991. – 208 с.
19. Беляева А.П. Перспективные направления развития профессионального образования в России // Методолого-теоретические проблемы развития профессионального образования. Санкт-Петербург, 1995. – С. 144-184.
20. Берман И.М. Методика обучения англ.языку в неязыковых ВУЗах. -Москва, 1970.-229 с.
21. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські

- перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під. заг. ред. О.В. Овчарук. – "К.І.С.", 2004. – С. 47-52.
22. Богатикова Л.И. Методика обучения профессионально ориентированному диалогу в неязыковом (военном) вузе: Автореф. канд. пед. наук. Киев, . 1989. – 20 с.
23. Большой толковый словарь иностранных слов в трех томах/Сост. М.А. Надель-Червинская, П.П. Червинский. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. - Т.2. – 300 с.
24. Борщовецька В.Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / В. Д. Борщовецька. – К., 2004. – 208 с.
25. Бутенко Л. И. Особенности адаптации китайских студентов в учебном процессе технического университета / Л. И. Бутенко: Автореф. дисс. канд. пед. наук : 13.00.01. – Р. н/Д., 2008. – 18 с.
26. Великий психологічний словник // упоряд. Б. Мещеряков, В. Зінченко. — Олма-пресс, 2004. – 247 с.
27. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
28. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2008. – 447 с.
29. Волошинов С. А. Реалізація дидактичного принципу наочності в алгоритмічній підготовці студентів засобами інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища // Інформаційні технології в освіті. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [Біір://iie.k5ri.es1и^ueБгт_8Єпс1/231](http://iie.k5ri.es1и^ueБгт_8Єпс1/231)
30. Гайсина А.Я. Обучение профессиональному общению на основе текста (англ.яз., неязык.вуз): Автореф. канд. пед. наук М, 1997.- 23с.
31. Гак В. Г. Русский язык в зеркале французского. Структура диалогической речи / В. Г. Гак // Русский язык за рубежом. – 1970. – №3. – С. 75–80.
32. Гапонова С.В. Дискусія як вправа для навчання вільного спілкування іноземною мовою//Іноземні мови. – 1999. – №4. – С. 3-10.
33. Герд А.С. Прикладная лингвистика./ Герд А.С.// СПб., 2005. – 132 с.

34. Глазков Э. А. Адаптация иностранных студентов к условиям жизни и учебы (обзор литературы) / Э. А. Глазков // Буковинський медичний вісник. – 2012. – Том 16. – № 2 (62). – С. 149–151.
35. Дегтярєва Ю. В. Методика навчання читання англійською мовою для ділових цілей у немовних вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ю. В. Дегтярєва. – К., 2006. – 200 с.
36. Довгодько Т. Особливості пропедевтичної підготовки студентів-іноземців та їх психолого-педагогічна адаптація у науковому середовищі вищих навчальних закладів / Т. Довгодько // Реализация традиционных методов и поиск инноваций в процессе подготовки иностранных студентов в современном высшем учебном заведении : материалы международной научно-методической конференции. – Харьков : НТУ "ХП", 2008. – 362 с.
37. Дускаева Л. Р. Диалогичность как функционально семантико-стилистическая категория (ФССК диалогичности) / Л. Р. Дускаева // Очерки истории научного стиля русского литературного языка XVIII – XX вв. Т.2. Стилистика научного текста (общие параметры). – Ч.2.: Категории научного текста: функционально-стилистический аспект / Под ред. проф. М.Н. Кожиной. – Пермь, 1998. – С. 166–186.
38. Дускаева Л. Р., Кожина М. Н. Выражение диалогичности в естественнонаучных текстах / М. Н. Кожина, Л. Р. Дускаева // Стилистика текста в коммуникативном аспекте: межвуз. сб. науч. тр. – Пермь, 1987. – С. 146 – 152.
39. Ейдетика як засіб підготовки дитини до школи / авт.-упоряд. М. Л. Кривоніс, О. Л. Дроботій. -Х.: Ранок, 2012. – 160 с.
40. Зарубина Н.Д. Текст: лингвистический и методический аспекты./ Зарубина Н.Д. // М., 1981. – 210 с.
41. Зотов Ю. П. Проблемы создания диалогического эффекта в научной коммуникации / Ю. П. Зотов // Диалог о диалоге: межвуз. сб. науч. тр. – Саранск: Изд-во МГУ им. Н.П. Огарева, 1991. – С.5–14.
42. Калашникова О.А. Обучение профессионально ориентированному

- иноязычному общению студентов библиотечных специальностей (на материале англ.яз.): Автореф.канд.пед.наук. Минск, 1995. - 18с.
- 43.Капитонова Т.И., Московкин Л.В., ЩукинА.Н. Методы и технологии обучения русскому языку как иностранному/ Под.ред. А.Н. Щукина. 2-е изд., стереотип. М., 2009. – 232 с.
- 44.Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам. — М., 1986. – 175 с.
- 45.Кожина М. Н. Диалогичность как категориальный признак письменного научного текста / М. Н. Кожина // Очерки истории научного стиля русского литературного языка XVIII – XX вв. Т.2. Стилистика научного текста (общие параметры). – Ч.2: Категории научного текста: функционально-стилистический аспект / Под ред. проф. М. Н. Кожинной. - Пермь, 1998. – С. 124–165.
- 46.Костомаров В.Г. Рассуждения о формах текста в общении./ Костомаров В.Г.// М., 2006. – 96 с.
- 47.Кочнева М.Г. Обучение профессиональной направленности диалогической речи в неязыковом вузе (на материал англ.яз.): Автореф.канд.пед.наук. Киев, 1979. – 23 с.
- 48.Красавцева Н. А. Выражение диалогичности в письменной научной речи (на материале английского языка) / Красавцева Н. А. – Одесса: АКД, 1987. – 15с.
- 49.Культура фахового мовлення: Навчальний посібник/ За ред..Н.Д.Бабич. — Чернівці: Книги –XXI, 2005. – 496 с.
- 50.Леонтьев Н.Н.Автоматическое понимание текстов: системы, модели, ресурсы./ Леонтьев Н.Н.// М., 2006. – 304 с.
- 51.Мальчук З.У. Шляхи підвищення якості навчання з допомогою використання мультимедійних технологій [Електронний ресурс] / З.У. Мальчук. – Режим доступу: <http://nsportal.ru/shkola/in-formatika-i-ikt/library/ispolzovanie-multimediinykh-tekhnologii-lya-povysheniya-kachestva>

- 52.Мариненко О. П. Педагогическая поддержка иностранных студентов на этапе предвузовской підготовки : Автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования. / О. П. Мариненко. – Витебск: ВГУ им. П. М. Машерова, 2012. – 21 с.
- 53.Матюгін І. Ю. Як запам'ятовувати іноземні слова / І. Ю. Матюгін. - М.: Ейдос, 2009. - 154 с.
- 54.Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спрямування: Навчальний посібник. — К.: Каравела, 2008. – 352 с.
- 55.Методика / Под ред. А.А. Леонтьева. М., 1988,— 678 с.
- 56.Методика навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах: Підручник / кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2014. – 320 с.
- 57.Методика преподавания русского языка как иностранного на начальном этапе / Дергачева, Г.И., Кузина, О.С., Малашенко Н.М. и др. – М.: “Русский язык”, 1986. – 239 с.
- 58.Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения или как интересно преподавать: Учебное пособие./ Мынбаева А.К., Садвакасова// З.М. А., 2009. – 221 с.
- 59.Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов / С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2008, — 285 с.
- 60.Новий тлумачний словник української мови у трьох томах / Уклад. В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – К.: Аконіт, 2003. – Т.1. – 926 с.
- 61.Олейник О.А. Содержание и формы организации тематической беседы в профессиональной сфере общения студентов технических специальностей: Продвинутый этап обучения: Автореф.канд.пед.наук. М, 1994. – 23 с.
- 62.Панько Т.І. та ін. Українське термінознавство: Підручник. — Львів: Світ, 1994.— 216 с.
- 63.Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.

64. Поперечная О.В. У вопросу о принципах классификации диалогов (на материале английских бытовых глаголов) / О. В. Поперечная // Вісник Харк.нац. ун-ту. – Вип. 42: Актуальні питання сучасної філології. – Х.: 2004. – С. 220–223.
65. Потебня О. Мова, національність, денаціоналізація. — Нью-Йорк: Українська вільна академія наук у США, 1993. — 156 с.
66. Практическая методика обучения русскому языку как иностранному [Текст] / под ред. А. Н. Щукина. – М. : Рус. яз., 2003. – 304 с.
67. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети », 2014. – 120 с.
68. Скалкин В.Л. Типичная коммуникативная ситуация как структурно-тематическая основа обучения устной иноязычной речи // Русский язык за рубежом. 1979. - N5. – С.56-62
69. Скуратівська М.О. Сучасні методи та технології викладання іноземних мов у вищій школі України / М.О. Скуратівська. – Журнал «Науковий огляд». – 2015. – № 4. – С. 15–17.
70. Соловьева Н.Д. Индивидуализированное обучение устной иноязычной монологической речи по специальности в неязыковом вузе (II этап англ-л.яз.): Автореф. дис. на соиск. уч. ст. к.п.н. Киев, 1990. – 253 с.
71. Удалова М.Ю. Педагогические условия совершенствования профессионально ориентированного обучения иностранному языку магистров физкультурных вузов: Дисс. канд. пед. наук. М, 2003. -165 с.
72. Черевко В.П. Формування комунікативної компетентності майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки: Дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07. – К., 2001. – 247 с.
73. Щерба Л. В. Восточнолужицкое наречие. Т.1. / Щерба Л. В. – Пг., 1915. – 54 с.
74. Ярошевич О.В. Використання технології Microsoft Mouse Mischief для Powerpoint в навчальній діяльності для підвищення мотивації учнів / / XXIV

- Міжнародна конференція «Застосування нових технологій в освіті». – ІТЗ – Троїцьк . – 2013 . – С. 81-52.
75. Brumfit S, Johnson K. The communicative Approach to Language Teaching. Oxford, 1981. – 234 p.
76. Granger C. Play games with English. -London, 1983. – 74p.
77. Gravano A. Turn-Taking and Affirmative Cue Words in Task-Oriented Dialogue / A. Gravano. — Cambridge : ProQuest, UMI Dissertation Publishing, 2011. — 222 p.
78. Graves K. Designing Language Courses : A Guide for Teachers / K. Graves // Boston, MA : Heinle & Heinle Publishers, 2000. – 308 p.
79. <http://www.bbc.com/sport>
80. Jill Hadfield. Advanced Communication Games. Thomas Nelson, 1987. – 121 p.
81. Klippel F. Keep Talking. Cambridge, 1986. – 202 p.
82. Livingstone C. Role play in Language Learning. London, 1983. – 94 p.
83. Sports Studies and Physical Education / <https://www.ucc.ie> / Target Conversational English.
84. Tuning educational structures in Europe http://tuningacademy.org/wp-content/uploads/2014/02/TuningEUII_Final-Report_EN.pdf
85. Widdowson. H.G. Teaching Language as Communication. Oxford, 1979. – 273 p.